

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

До захисту допустити:

Завідувач кафедри
української філології

 Олена ЄВМЕНЕНКО

«20» листопада 2025 р.

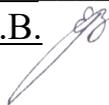
**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТНОЇ
ЛЕКСИКИ ЗДОБУВАЧАМИ-ІНОЗЕМЦЯМИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ
ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Середня освіта. Українська мова і література
як іноземні»
Сторонкіної Римми Вікторівни

Науковий керівник:
Дворянкін Віктор Олександрович,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології

Рецензент:
Жижома Оксана Олександрівна, кандидатка
філологічних наук, доцентка, завідувачка
кафедри української мови та слов'янської
філології ДВНЗ «Приазовський державний
технічний університет» (Дніпро)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою 90 А «відмінно»
Секретар ЕК Євмененко О.В.
«19» грудня 2025 р.

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
.	
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ-ІНОЗЕМЦІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ.....	7
1.1. Наукові основи навчання іноземних студентів української лексики.....	7
..	
1.2. Сучасні засоби навчання лексикології під час засвоєння української мови як іноземної.....	1 8
Висновки до розділу 1.....	2 6
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	2 8
2.1. Вправи для опанування української діалектної лексики іноземними здобувачами-початківцями.....	2 8
2.2. Вправи середнього рівня для оволодіння українською діалектною лексикою іноземними здобувачами.....	3 2
2.3. Творчі завдання різних рівнів для вивчення української діалектної лексики в чужомовній аудиторії.....	3 6
Висновки до	5

розділу 2.....	0	
ВИСНОВКИ.....	5	
..	3	
СПИСОК	ВИКОРИСТАНИХ	5
ДЖЕРЕЛ.....	7	

ВСТУП

Загальновідомо, що володіння мовою дає змогу людині увійти до світу відповідної культури. Це, безсумнівно, стосується й студентів, які є громадянами іноземних держав та навчаються у вишах України. Незважаючи на обрану освітню програму, згадані здобувачі повинні опанувати українську мову на рівні, що дозволив би їм успішно спілкуватися як у професійній галузі, так і в повсякденному житті. Важливим компонентом для формування комунікативних умінь і навичок є знання діалектних слів, які останнім часом викликають цікавість у представників різних національностей, які мешкають на території України. Навчання іноземних студентів дає змогу створювати міжнародний освітній простір, сприяючи інтегруванню України у світове співтовариство, і пропагувати українську мову й культуру у світі.

Сьогодні питання методики вивчення української мови як іноземної у вищій школі активно студіюють Т. Алексєєнко, І. Кушнір [3], О. Антонів [4], О. Антонів, А. Смерека [5], О. Антонів, Н. Фарина [6], Л. Бадєєва [10], Т. Беценко [12; 13], С. Бук [14], К. Буракова [15], К. Вакуленко [16], Л. Гмиря [22], Л. Даниленко [28], І. Дирда [31], Н. Єщенко [33], Л. Кісіль [35], В. Костюшко [36], І. Кочан [37], Т. Кудіна [39], М. Ліпатова [42], Т. Матвієнко [44], Л. Михно [57], О. Мірошніченко [58], Н. Моргунова [59], О. Павленко [63], О. Пальчикова [64], М. Світлик [67], М. Сціра [74], О. Туркевич [75; 76], Л. Умрихіна [81], Г. Швець [86; 87], Н. Ядловська [88], Н. Яніцька [89] та ін. Створено різні підручники, навчальні посібники, збірники вправ і завдань з української мови як іноземної [див.: 2; 17; 18; 20; 38; 60; 78; 79], колективні праці методичного спрямування [див.: 55; 56], розроблено Концепцію мовної підготовки іноземців у вишах України [82] тощо. Однак особливості методики вивчення найпоширенішої діалектної лексики студентами – представниками іншомовної аудиторії у вишах України наразі у вітчизняній лінгводидактиці комплексно не висвітлено, що й зумовлює **актуальність** пропонованого дослідження.

Об'єкт дослідження – навчання української літературної мови здобувачів-іноземців у закладах вищої освіти України.

Предмет дослідження – сучасні принципи, методи й технології навчання української мови як іноземної.

Метою розвідки є розроблення системи вправ як елемента методики опанування іноземними здобувачами української літературної мови з активним використанням діалектної лексики.

Досягнення мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- 1) укласти список наукової літератури й опрацювати його;
- 2) з'ясувати дефініцію поняття «лексична компетентність»;
- 3) розглянути наукові основи навчання іноземних студентів української лексики;
- 4) окреслити сучасні засоби навчання лексикології під час засвоєння української мови як іноземної;
- 5) розробити вправи для оволодіння українською діалектною лексикою іноземними здобувачами на початковому рівні;
- 6) підготувати вправи середнього рівня для оволодіння українською діалектною лексикою іноземними здобувачами;
- 7) запропонувати систему творчих завдань різних рівнів для вивчення української діалектної лексики в чужомовній аудиторії.

Теоретичною основою кваліфікаційної роботи є доробок українських лінгводидактів О. Антонів [4], О. Горошкіної [25], Т. Кудіної [39], О. Мірошніченко [58], С. Омельчука [61], О. Павленко [63], О. Пальчикової [64], М. Пентилюк [65], Г. Швець [86; 87] та ін.

Методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз літератури з методики навчання української мови як іноземної, а також праць з історії української літератури, лінгвокраїнознавства, лінгвістики тексту; *систематизація та узагальнення* досягнень у галузі навчання української мови як іноземної; враховано здобутки в розвитку вітчизняної діалектної лексикографії; *опис* принципів,

методів і технологій навчання української мови іноземних студентів; елементи лінгвостилістичного аналізу для вивчення мови художніх творів тощо;

– *емпіричні*: вивчення досвіду викладачів вишів у використанні лінгводидактичного матеріалу та зверненні до певних методів і технологій у навчальному процесі; спостереження за навчальним процесом тощо.

Наукова новизна кваліфікаційної студії полягає в тому, що в ній уперше зроблено спробу розробити систему вправ для вивчення української діалектної лексики в іншомовній аудиторії вишу.

Практичне значення розвідки визначається тим, що її матеріали можуть бути використані у лінгвометодиці вищої школи, зокрема під час проведення занять з іноземними здобувачами й у процесі написання наукових праць. Розроблені завдання також можна застосувати на практичних заняттях з української діалектології, лексикології сучасної української літературної мови, лінгвістики тексту, лінгвокультурології, комунікативної лінгвістики тощо.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення студії були висвітлені в доповідях на III Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі» (Київ, 2025) та III Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції молодих науковців «Мови та літератури у крос-культурній перспективі» (Київ, 2025).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 3 працях:

1. Сторонкіна Р. До проблеми вивчення української діалектної лексики здобувачами-іноземцями в закладі вищої освіти. *Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі* : зб. матер. III Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Київ, 23 жовтня 2025 р. / Маріуп. держ. ун-т. Київ : МДУ, 2025 (у друці).

2. Сторонкіна Р. Використання діалектної лексики під час студіювання української мови здобувачами-іноземцями у вищій школі. *III Міжнародна*

науково-практична онлайн-конференція молодих науковців «Мови та літератури у крос-культурній перспективі» (м. Київ, 13–14 листопада 2025 р.) : зб. матеріалів. Київ : МДУ, 2025. С. 109–112. URL: <https://mu.edu.ua/storage/MSU/pages/conferences/2025/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D1%83%20%D0%BA%D1%80%D0%BE%D1%81-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D1%96.pdf> (дата звернення: 19.11.2025).

3. Сторонкіна Р. Творчі завдання для опанування української діалектної лексики іноземними здобувачами у вищій школі. *Дебют* : збірник тез доповідей студентів факультету філології та масових комунікацій за результатами участі в Декаді студентської науки – 2026. Київ : Маріупольський державний університет, 2026 (у друці).

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна студія складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (89 позицій). Повний обсяг роботи – 70 сторінок, текстову частину викладено на 56 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ-ІНОЗЕМЦІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ

1.1. Наукові основи навчання іноземних студентів української лексики

На сучасному етапі в закладах вищої освіти активно вивчають українську мову, використовуючи як дидактичний ресурс матеріали з літературної та діалектної мови. Такий методичний підхід є перспективним у процесі викладання української мови як іноземної.

Проблеми методики вивчення української мови іноземними здобувачами порушують у своїх працях Т. Алексеєнко, І. Кушнір [3], Л. Бадєєва [10], Т. Беценко [12; 13], К. Вакуленко [16], Л. Гмиря [22], І. Дирда [31], Н. Єщенко [33], Л. Кісіль [35], Т. Кудіна [38; 39], Н. Моргунова [59], М. Світлик [67], М. Сціра [74], Л. Умрихіна [81], Г. Швець [86; 87] та ін.

Викладання української мови як іноземної передбачає особливий педагогічний такт, знання психолінгвістичних аспектів опанування іноземної мови, вправність у застосуванні найрізноманітніших методів та прийомів навчання, уміння повертати на користь двомовну ситуацію, у якій відбувається навчання та проживання студентів-інофонів. Розроблення лінгводидактичних основ навчання української мови як мови фаху іноземних здобувачів має важливе значення, оскільки вона – засіб і спосіб оволодіння предметною й комунікативною компетенцією в галузі обраної спеціальності. Особливого значення набуває ця теза в умовах білінгвального мовленнєвого середовища. Оволодіння усними формами спілкування потрібне студентові-іноземцю не лише для читання й засвоєння друкарської, знакової та графічної інформації, розуміння фахової лексики, але й для сприйняття на слух доповідей, передач із радіо й телебачення тощо [35, с. 189].

Традиційно основними методичними принципами у викладанні української мови як іноземної є такі:

– навчання української мови іноземців ведеться на основі свідомого та практичного оволодіння мовою;

– викладання української мови передбачає відбір лінгвістичного матеріалу з урахуванням специфіки будови української мови в порівнянні з рідною мовою студентів, що сприятиме ґрунтовному засвоєнню фонетичних, граматичних і лексичних норм української мови;

– уся система навчання підпорядковується цілям розвитку мовлення, вироблення міцних умінь і навичок практичного користування мовою як засобом спілкування; фонетичних, граматичних і лексичних закономірностей української мови [22, с. 4].

Т. Кудіна зауважує, що формування й подальше вдосконалення лексичної компетентності здобувачів, які опановують українську мову як іноземну, починають саме з вивчення слова як основної одиниці мови. Дисертантка наголошує, що переважно автори теоретичних праць із лінгвістики й лінгводидактики стверджують про лексичний компонент як стрижневий у навчанні іноземних мов. Науковці, згідно зі спостереженнями Т. Кудіної, говорять про системотворчу роль іншомовного слова, яка виявляється, по-перше, у забезпеченні мінімального контакту між співрозмовниками. По-друге, будь-яке іншомовне слово є «зародком» майбутнього висловлювання, може формувати тему майбутнього висловлення. По-третє, слово може виступати як регулятор асоціативно-вербальних мереж, які активізують свідомість учасника розмови – і того, хто говорить, і того, хто слухає. Воно викликає із семантичної пам'яті інші слова та граматичні структури, необхідні для здійснення мовленнєвого задуму, для вирішення комунікативного завдання. По-четверте, слово бере активну участь у процесах мислення. Результати процесів мислення відбиваються у свідомості людини за допомогою слова, але у вигляді суджень, понять,

категорій і концептів. Крім того, слово – важливий і дієвий засіб соціалізації. Завдяки слову відбувається:

- а) формування інформаційної бази людини;
- б) засвоєння досвіду попередніх поколінь;
- в) становлення людини (індивіда) як члена певного соціуму.

Аналіз праць підтверджує тезу про те, що формування лексичної компетентності – одна з найважливіших умов засвоєння іноземної мови [39, с. 27–28].

Лексична компетентність – це набуті продуктивні й рецептивні лексичні навички. Продуктивні – це навички вибору і вживання слів у мовленні усному та писемному. Рецептивні лексичні навички – це навички розпізнавання й розуміння слів у процесі читання та аудіювання [39, с. 28]. У нашій роботі оперуємо цією дефініцією поняття «лексична компетентність».

В основі лексичної навички лежить зв'язок форми і значення. Значення повнозначного слова складається з його лексичного і граматичного значень. Згідно з прийнятим у лінгвістиці розумінням лексичного значення його складниками вважають *денотат*, який називає клас предметів, і *сигніфікат* – сукупність ознак, що визначають клас предметів, які звичайно позначають терміном «поняття». Сигніфікат як категорія більш абстрактна, ніж денотат, засвоюється в результаті оволодіння конкретними вживаннями слова при співвіднесенні його звукової форми з відрізками дійсності, що означаються. Це одиниця і форма людського мислення, узагальнене відображення в нашій свідомості властивостей [39, с. 28–29].

Н. Єщенко в навчально-методичному посібнику «Методика навчання лексики та граматики української мови в іншомовній аудиторії» підкреслює, що навчання лексики – це не просто заучування нових слів, а засвоєння наявних між ними в мові фонетичних, граматичних, смислових та асоціативних зв'язків. Лексична одиниця має план вираження і план змісту. План вираження – це звучання і графічне зображення слова, його звукова і

графічна оболонка. Слово змінюється за граматичними законами мови. Крім цього, слово, включаючись у мовлення, виявляє здатність до утворення смислових і синтагматичних зв'язків. У свідомості носіїв мови на функціональному рівні виникають асоціативні зв'язки. З перших днів занять іноземці мають зрозуміти, що слово:

- 1) звучить;
- 2) має графічне зображення;
- 3) має значення;
- 4) має різні граматичні форми;
- 5) по-різному сполучається з іншими словами в реченнях;
- 6) утворює різні асоціативні зв'язки.

Слово вивчають не ізольовано, а у взаємодії з іншими словами у складі речення чи тексту.

Опанувати іншомовну лексику – це:

- 1) засвоїти (запам'ятати) значення і форму передбаченого навчальною програмою мінімуму лексичних одиниць;
- 2) навчитися користуватися цими одиницями в різних видах мовленнєвої діяльності (тобто оволодіти навичками оформлення мовлення);
- 3) навчитися розуміти лексичні одиниці на слух і під час читання текстів.

Отже, лексика потрібна як для здійснення продуктивної мовленнєвої діяльності (говоріння, письма), так і рецептивної (аудіювання, читання) [33, с. 31–32].

Лексика – відкрита важкообмежувана система, і кількість одиниць навчання на лексичному рівні практично безкінечна, бо дорівнює кількості слів у мові або навіть більше того – кількості значень слів, із яких більшість полісемантичні. Оскільки неможливо опанувати весь словниковий склад мови, навчання лексики має бути певною мірою обмежене й кероване. Завдання раціонального обмеження навчального словника полегшується тим,

що лексична система може піддаватися компресії і при цьому зберігати свою системність [33, с. 39].

У процесі методики навчання української мови як іноземної спеціально відбираються слова для засвоєння. Масив цих слів поділяють на дві нерівні частини: в одну входять слова, які призначені забезпечувати продуктивні види мовленнєвої діяльності (активна лексика), в іншу – слова, які призначені забезпечувати рецептивні види мовленнєвої діяльності (пасивна лексика).

Активна лексика – це слова, якими користуються для вираження думок в усній чи письмовій формі, володіючи ними продуктивно. Пасивна лексика – це слова, які слугують для сприйняття інформації в усній чи письмовій формі, ними володіють пасивно [33, с. 39].

Активне володіння лексикою передбачає сформованість у студента продуктивних навичок, пасивне володіння спирається тільки на рецептивні навички й уміння. Співвідношення слів в активному і пасивному словнику залежить від рівня володіння мовою, цілей і термінів навчання. Для того, щоб слово увійшло в активний словник здобувача, потрібно не тільки навчати його змісту і плану вираження, а й формувати парадигматичні, синтагматичні й асоціативні зв'язки. У методиці доведено, що слово може увійти в активний словник, якщо воно буде подане студентові від 6-7 до 40 разів [33, с. 39–40].

Ступінчастість (поетапність) у навчанні мови і концентричність у подачі мовного матеріалу також зумовили потребу створення відповідних лексичних мінімумів як засобу розподілу матеріалу за етапами навчання.

Мовний мінімум – це обсяг мовних засобів, що є максимальним із погляду можливостей студентів та відведеного часу й мінімальним із погляду всієї системи мови, тобто таким, що ще не руйнує її і дозволяє користуватися мовою як практичним засобом спілкування.

Лексичні мінімуми – це списки слів (словники), які здобувачі мають засвоїти на різних етапах навчання.

Лексичні мінімуми можуть бути загальнолексичними і спеціальними.

Загальнолексичними мінімумами називають такі мінімально достатні для певних умов і певних цілей сукупності слів, які створюють унаслідок гармонійного стиснення всього лексичного складу літературної мови. Мінімуми цього типу можуть бути орієнтовані або на мову взагалі, або на конкретного споживача. Під час створення загальнолексичних мінімумів, орієнтованих на конкретного споживача, стиснення словникового складу мови здійснюють з урахуванням цілої низки чинників, що визначають особливості саме цього, а не іншого контингенту студентів і саме цих, а не інших умов навчання. Такі чинники зазвичай указують у програмах з української мови для різних етапів і профілів навчання або передбачаються ними (кількість аудиторних годин; кількість нових слів, що вводяться на одному занятті; національні, освітні та вікові характеристики студентів; передбачувані сфери, ситуації, тематика і форми спілкування студентів, а також їхні соціальні ролі; задані країнознавчі й культурологічні орієнтири; спільні завдання розвивального і виховного навчання; етап навчання; наявність або відсутність мовного середовища та ін.).

Спеціальні лексичні мінімуми містять функціонально зв'язані мінімуми (наприклад, загальнонаукової лексики, газетної лексики і т. д.) і аспектні мінімуми (наприклад, мінімум країнознавчих слів, мінімум слів, що мають синоніми і т. д.) [33, с. 41–42].

Оволодіння словниковим складом мови може відбуватися інтуїтивно, але цей процес вимагає дуже тривалого часу, щоб забезпечити багаторазове повторення лексики в різних контекстах і словосполученнях. У такий спосіб може засвоюватися лексика під час постійного самостійного читання великої кількості різноманітних за стилем джерел. Однак в умовах обмеженого часу й за межами країни мови, що вивчається, засвоєння словникового складу і особливо лексичних груп, що становлять певні труднощі, не може ґрунтуватися на інтуїтивних узагальненнях про характер багатозначності слів, їхню сполучуваність і вживання.

Щоб навчання іноземців української лексики було дійсно ефективним, необхідно враховувати певні методичні положення і правила [33, с. 63–68].

Системне представлення лексики дає змогу закріплення лексичного матеріалу за певними групами: лексичними мікротемами, лексико-семантичними групами, лексико-тематичними групами, спільнокореневими словами. Вправи формує перш за все той лексичний матеріал, який був на уроці представлений системно. Дуже ефективним способом вивчення лексики є текст (текстовий матеріал). Ефективність роботи з текстом пояснюють високою продуктивністю механізму мимовільного запам'ятовування в умовах контексту, тобто в умовах великої кількості асоціативних опор.

Залежно від характеру й орієнтації лексичні вправи поділяють на не комунікативні, або системно-мовні, умовно-комунікативні та комунікативні (мовленнєві). Вправи кожного з різновидів можуть мати продуктивну чи рецептивну спрямованість.

Системно-мовні (некомунікативні) вправи спрямовані на осмислення та усвідомлення лексичного матеріалу, набуття лексичних знань. Ці вправи допомагають зафіксувати в пам'яті лексичні одиниці, усвідомити їх системну (співвідношення з іншими лексичними одиницями мови, що вивчається) і контрастивну (співвідношення з перекладними еквівалентами в рідній мові студентів) цінність. Такі вправи здебільшого містять інструкції, що починаються словами «проаналізуйте, порівняйте, назвіть, прослідкуйте, згрупуйте, доберіть і т. д.».

Це може бути вправа, яка знайомить із звучанням лексичних одиниць (повторення слів, словосполучень і мовленнєвих кліше за викладачем з виділенням наголосу) [33, с. 95–96].

Важливим елементом мовленнєвої діяльності, який сприяє збагаченню лексичного запасу студентів, виробленню вмінь працювати з перекладацькими та тлумачними словниками, а також розширенню кругозору, є робота з текстами. Важливо правильно організувати таку роботу, створювати або добирати тексти відповідного рівня. Доречними будуть

завдання на читання вголос та розуміння прочитаного (дати відповіді на запитання або створити самостійно запитання до змісту тексту), закінчення прослуханого незавершеного тексту, вибір назви тексту, визначення головної думки тексту, доповнення, відтворення змісту тексту за самостійно складеним планом [42, с. 183].

Т. Алексєєнко та І. Кушнір пропонують звернути увагу на технологію «обернений клас». Дослідниці характеризують методичні дії викладача української мови як іноземної, які сприятимуть щонайкращому застосуванню згаданої технології:

1. Для позааудиторного вивчення мовної системи та для формування аспектних фонетичних, граматичних і лексичних навичок доцільно використовувати різноманітний інструментарій:

- уривки з підручників і навчально-методичних посібників;
- електронні презентації лексико-граматичного матеріалу;
- аудіоподкасти (наприклад, фонетичний диктант);
- короткі відеофрагменти (які ілюструють необхідні вербально-комунікативні ситуації);
- навчально-тренувальні програми тощо.

2. Запровадження в навчальному процесі бально-накопичувальної системи оцінювання не лише групової з викладачем, але й самостійної роботи (відповідної до критеріїв оцінювання, описаних у робочих навчальних програмах дисциплін мовного циклу для іноземців) та презентації навчальних рейтингів (наприклад, на платформі Google-classroom) виступає дієвим зовнішньомотиваційним чинником для іноземних студентів.

3. Викладач має забезпечити таке проведення практичного заняття з української мови як іноземної (в аудиторії або в онлайн-режимі), яке буде формувати та розвивати комунікативні вміння (продуктивних видів мовленнєвої діяльності) на основі знань і аспектних навичок, здобутих під час самостійної підготовки іноземних студентів у межах однієї теми й певного набору комунікативних ситуацій [3, с. 130].

Л. Бадеева робить акцент на лінгвістичних іграх, які розвивають пізнавальний інтерес, активізують розумову діяльність. Гра стимулює спостережливість, учить робити висновки, зіставляти окремі факти. Під час гри студенти краще засвоюють матеріал, учаться застосовувати набуті знання в нових ситуаціях. Рольова гра вимагає від здобувачів конкретних рішень у проблемній ситуації в межах ролі (приклади ситуативно-рольових ігор, які використовують у навчанні: «Розмова у вагоні», «Розмова в таксі», «Ми заблукали. Вибачте, як пройти до...», «У банку», «На пошті», «Купуємо сувеніри», «Біля театральної каси», «Музеї нашого міста», «Ходімо в кіно» та ін. [10, с. 13].

Т. Беценко пропонує використовувати під час навчання алгоритм лінгвокультурологічного аналізу художнього (поетичного) тексту, що передбачає обов'язкове визначення:

1) теми, ідеї, мотивів твору, з'ясування специфіки сюжету та композиції, встановлення образів і персонажів із загальною характеристикою їх зв'язку з національною культурно-мистецькою, літературною традицією, канонами національного літературного жанру, фольклорними джерелами тощо; окреслення культурного часу та культурного простору, що реалізовані в тексті; встановлення культурного фону;

2) обґрунтування стилю тексту, жанру; визначення основних функцій тексту; фактора адресата; типу мислення; форми мовлення з підкресленням етнокультурного, національного характеру означених реалій, їх ментального колориту, етноонтологічної виразовості;

3) аналіз загальних стильових рис тексту в етнокультурному аспекті; спостереження за мовною організацією тексту, опис мовних ознак тексту на всіх рівнях з урахуванням етнокультурної, мовнокультурної, етнолінгвістичної, етнографічної, народознавчої інформації;

а) характеристика фонічних засобів, реалізованих у тексті, що засвідчують зв'язок із певною етномовнокультурною дійсністю;

б) аналіз лексичних одиниць, належних визначеному етноконтинууму:

вичленування лінгвокультурум; виявлення етнографізмів, діалектної лексики; з'ясування культурних сем номів, що позначають культурні реалії; встановлення наявності культурологічних концептів з обґрунтуванням їхньої контекстуальної семантики; характеристика лексичного складу тексту як відображення національно-мовної картини буття, репрезентованої у творі; спостереження за використанням стилістично маркованих етноодиниць, за культурною конотацією стилістичних значень мовних одиниць, визначення їхньої етнокультурної належності та емотивної виразовості; етнокультурна характеристика фразеологічних конструкцій, окреслення культурної семантики сталих виразів, їхньої народознавчої належності, особливостей уживання;

в) обґрунтування етнолінгвокультурної специфіки граматичної організації тексту: актуалізації національно-мовної словотвірної бази, характерних морфологічних одиниць, національно маркованих граматичних конструкцій як способів та засобів вираження думки, забезпечення актів комунікації; з'ясування національно-мовного колориту, що властивий синтаксичним структурам;

4) характеристика тропеїстики: виявлення традиційних для певної культури художньо-виражальних засобів, встановлення їхньої культурної семантики, специфіки уживання (трансформації);

5) фіксація інтертекстуальних культурних зв'язків у тексті, мотивація їхніх стильових і стилістичних потенцій.

Важливість і потребу в оволодінні й використанні лінгвокультурологічного аналізу тексту вбачаємо в тому, що він дає змогу глибоко, всебічно осягнути іншу етнічну дійсність за допомогою мови [13, с. 19–20].

К. Вакуленко підкреслює, що інтерактивне навчання – ефективний спосіб підвищення якості навчання (така робота сприяє розвитку творчого мислення, формуванню професійної компетентності студентів). Для групового навчання можна запропонувати роботу в парах, роботу в малих

групах. Під час роботи в парах можна виконувати такі вправи: обговорити завдання, короткий текст; узяти інтерв'ю, визначити ставлення (думку) партнера до питання, твердження. Цікавою також є вправа «Мікрофон», під час якої кожному студентові надають можливість висловити свою думку чи позицію [16, с. 26].

І. Дирда вивчає проблему полікультурної компетентності іноземних здобувачів. «Полікультурна компетентність іноземних студентів» – багатокомпонентна й динамічна якість особистості, яка характеризується знаннями про культуру свого й іншого народу, сформованими вміннями культурного самоаналізу, навичками міжкультурної взаємодії, готовністю прогнозувати міжетнічні непорозуміння та запобігати їм. Поняття «полікультурна компетентність іноземних студентів під час навчання української мови» дослідниця витлумачує як здатність особистості використовувати специфічні знання (мультикультурна термінологія, етнокультурні знання, культурно маркована лексика, сталі вирази, фразеологізми, мовні кліше, приказки) з української мови задля успішної диференціації культур, уміння рефлексувати власну діяльність і поведінку під час міжкультурної взаємодії, співвідносити інформацію з почуттями, емоціями, спростовувати помилкові судження, об'єктивно оцінювати ситуацію, толерантно ставитися до інаціонального [31, с. 77–78].

Узагальнюючи думки дослідників, І. Дирда виокремила критерії відбору текстів у процесі розвитку полікультурної компетентності:

1) автентичність (оригінальність текстів, створених носіями мови; окреслений критерій залежить безпосередньо від джерел інформації, звідки здійснюється відбір навчальних матеріалів);

2) різноманітність типів та жанрів текстів (уміння читати можна вважати сформованим, якщо читач може вилучити необхідну для себе інформацію з будь-якого тексту);

3) тематичність (задля забезпечення систематичності навчання в рамках програми вивчення курсу визначено теми для відповідного ступеня

навчання);

4) актуальність (зادля високої мотивації студентів під час виконання завдань доцільно обирати нагальну інформацію тієї чи тієї царини);

5) відповідність рівню засвоєних знань студентів (запас лексичних одиниць, засвоєні граматичні структури, знання фразеологізмів та сталих виразів тощо);

б) відповідність культурним особливостям представників різних народів (у контексті розвитку полікультурної компетентності, слід обирати тексти насичені соціокультурними маркерами й оминати такі тексти, які можуть спричинити непорозуміння, суперечки тощо) [31, с. 93–94].

1.2. Сучасні засоби навчання лексикології під час засвоєння української мови як іноземної

Як відомо, сучасні засоби навчання лексикології української мови як іноземної охоплюють такі різновиди:

1. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ): мультимедіа, онлайн-платформи, мобільні додатки тощо.

2. Інтерактивні методи: проблемно-орієнтовані, комунікативні підходи.

3. Лінгводидактичні ігри.

4. Автентичні матеріали: кіно, музика, блоги.

5. Спеціалізовані посібники, які поєднують принципи свідомості, наочності, системності та практичної спрямованості для ефективного формування й подальшого вдосконалення лексичних навичок студентами-інофонами.

Важливими є *аудіовізуальні матеріали*: відео, пісні, фільми для контекстуального засвоєння слів.

До інноваційних методів та прийомів належать:

– *комунікативний підхід* (навчання лексики в контексті реального спілкування, через діалоги та ситуативні завдання);

– *проблемно-орієнтоване навчання* (здобувачі розв'язують мовні проблеми, використовуючи нові слова); ігрові технології (лексичні ігри, вікторини, квести для підвищення мотивації тощо);

– *міжпредметні зв'язки* (зв'язок лексики з іншими дисциплінами – історією, літературою, культурологією) та ін.

Сучасні навчальні матеріали: комплексні підручники (складені з урахуванням новітніх вимог, інтегрують аудіо, відео та практичні завдання); словники (електронні й паперові тлумачні, синонімічні, фразеологічні словники, словники-мінімуми) тощо.

Використання цих засобів дозволяє зробити процес вивчення лексики більш динамічним, цікавим, ефективним, мотивувальним.

Т. Матвієнко зауважує, що вивчення української мови як іноземної відбувається на основі базових методів навчання, але найбільш ефективними є інноваційні лінгвістичні та лінгводидактичні методи, які спрямовані на формування й удосконалення навичок усного та писемного мовлення в іноземних студентів. В умовах дистанційної освіти ефективним є використання інформаційно-комунікаційних технологій, серед яких такі як конференції, самостійне опрацювання теоретичного матеріалу, представлення власних результатів діяльності у формі презентацій, фотозвітів або виконаних в онлайн-режимі контрольних і тестових завдань [44, с. 38].

Л. Умрихіна стверджує, що важливо пов'язувати діяльнісний аспект не лише з роботою здобувача, а передусім із завданням викладача. Вибір мовленнєвих і немовленнєвих засобів має безпосередньо стосуватися сфери спілкування, що дозволяє говорити про необхідність виокремлення навчально-мовленнєвих ситуацій. Комунікативна діяльність викладача має змінюватися залежно від мовленнєвих ситуацій та відповідати завданням практичного значення.

Роль викладача в процесі навчання української як іноземної передбачає не лише організацію спілкування, а й управління перебігом комунікативної діяльності. Участь викладача в ініціюванні навчальної комунікації може мати

різний вияв: від одноосібного вибору й ідентифікації мовленнєвого матеріалу до стимулювання творчої активності здобувачів у відборі навчального фактажу.

Моделювання комунікативних ситуацій може відбуватися за допомогою словесних роз'яснень або ж засобом унаочнення, що особливо корисно застосовувати на першому навчальному етапі. Комунікативні моделі зазвичай містять інформацію про обставини, причини, наслідки породження висловлень, указуючи на певну комунікативну настанову й визначаючи типологізований характер орієнтованих реплік. Будь-яка мовленнєва ситуація – частина комплексного комунікативно-діяльнісного акту, що передбачає наявність адекватних мовленнєвих і немовленнєвих умов, необхідних для успішної реалізації мовленнєвої дії відповідно до визначеної мети [81, с. 247].

Ігрова діяльність – це завжди мотивоване спілкування. Викладач залучає до загальної діяльності кожного здобувача (бажано), виважено розподіляє ролі, даючи змогу лідирувати різним учасникам. Як складне й одночасно захопливе заняття, рольова гра вимагає потужної концентрації уваги, тренує пам'ять, розвиває мовлення, виявляє акторські здібності здобувача.

У процесі ігрового спілкування враховують не тільки комунікативні теми, а й стосунки між мовцями, етикетні кліше, традиційні норми поведінки. Тож студенти знайомляться з культурою, побутом, традиціями нашої країни (вихід у простір міжкультурної комунікації).

Здебільшого ігрові вправи захоплюють навіть найпасивніших і погано підготовлених студентів, що позитивно позначається на їхній успішності. Однак треба враховувати те, що не всі здобувачі зможуть продуктивно брати участь у цій роботі через фактори особистісного або культурного характеру. Так, наприклад, корейці, японці як представники «комп'ютерної» генерації важко перелаштовуються на живе спілкування [81, с. 248].

М. Сціра доводить, що найбільш ефективним засобом навчання є використання мультимедійних технологій. Аудіо- чи відеоунаочнення

застосування певної комунікативної конструкції допомагає досягти високого ступеня розуміння матеріалу, наповнити заняття фактами з природного використання мови, підвищити інтенсивність та якість проведеної роботи. Це виступає додатковим стимулом для самостійної роботи студентів, мотивує їх до підвищення мовленнєвої вправності, надає можливості для формування соціокультурної компетенції [74, с. 136–137].

Для кращого засвоєння фразеологізмів і ситуацій, у яких їх можна уживати, розробляємо різноманітні завдання, вправи, тексти, добираємо відео та аудіоматеріали, які дають можливість здобувачам працювати як в аудиторії, так і самостійно після занять.

Уважаємо легкими для студентів-іноземців прості за будовою і прозорі за внутрішньою формою стійкі сполуки, як-от: *права рука; набрати в рот води; знати як свої п'ять пальців; як кіт наплакав; бити чолом; або все, або нічого; тільки шкіра та кістки*.

Наприклад, фразеологізм *набрати в рот води* найкраще пояснити візуально: запропонувати здобувачам склянку води, випити ковток та спробувати щось сказати. Вони не зможуть говорити й легко запам'ятають цю фразеологічну одиницю. Можна показати на комп'ютері фото людини з повним ротом води.

Фразеологізм *тільки шкіра та кістки* зі значенням 'худий' доцільно використовувати в антонімічній парі «худий – товстий», де іноземці бачать порівняння між істотами. Тут також можна показати фото з надто худорлявою або з добре вгодованою твариною. Авторка настійно рекомендує в такому разі уникати зображення людини/людей, навіть казкових чи мультиплікаційних персонажів, бо таке унаочнення може викликати негативну реакцію у присутніх [74, с. 137].

М. Світлик вважає, що серед різноманітних методів та прийомів навчання чільне місце посідають інтерактивні методи викладання, оскільки суттєво підвищують результативність навчального процесу. Вони створюють комфортні умови для навчання, урізноманітнюють освітній процес,

зацікавлюють і мотивують здобувачів. Завдяки використанню інтерактивних методів суттєво поліпшується ефективність навчання, адже студенти значно краще засвоюють та запам'ятовують нові знання, здатні застосувати їх на практиці.

До інтерактивних методів навчання належать: дебати, дискусії, мозкові штурми, кейс-метод, ігрові вправи та ін. Особливістю використання цих методів є те, що в навчальний процес на паритетних умовах залучаються всі його учасники – і викладач, і студенти, а на занятті панує атмосфера взаємодопомоги та кооперації, де кожен робить свій індивідуальний внесок, ділиться знаннями, ідеями, досвідом [67, с. 65].

Г. Швець розглядає особливості системи роботи з художнім текстом у навчанні української мови як іноземної. Перш ніж пропонувати текст для читання іноземцям, викладач повинен проаналізувати його, ураховуючи навчальні завдання, рівень володіння українською мовою, психологічні особливості здобувачів групи. Це не означає, що лінгводидактичний аналіз обмежують проблемами добору й адаптації художнього твору для іншомовного реципієнта. Ці складники (добір та адаптація) – лише перший етап, адже цікавий для іноземних студентів та адаптований відповідно до рівня їхньої читацької компетентності твір стане оптимальним навчальним матеріалом тільки за умови доцільно розробленої системи завдань, яка максимально активізуватиме весь потенціал конкретного художнього твору. Отже, лінгводидактичний аналіз розуміємо як процес підготовки навчального тексту для роботи зі студентами в аудиторії [87, с. 356].

Дослідниця визначає такі етапи лінгводидактичного аналізу художнього тексту для роботи в іншомовній аудиторії:

- добір і адаптація;
- лінгвокраїнознавчий аналіз;
- лексико-тематичний аналіз;
- граматичний аналіз;
- стилістичний аналіз;

– аналіз комунікативного потенціалу художнього тексту [87, с. 357].

Лінгводидактичний аналіз проблемно-тематичної організації твору передує створенню післятекстових завдань, спрямованих на перевірку розуміння сюжету твору, його головної думки, характеру героїв. З-поміж завдань такого типу є багато традиційних, усталених у методиці: відкриті запитання до тексту, тести, завдання погодитися з твердженнями чи заперечити їх, закінчити речення за змістом твору, скласти план або модифікувати його – так зазвичай перевіряють розуміння сюжету твору. Дослідниця переконана в тому, що обов'язково (особливо на середньому та високому рівнях володіння мовою) потрібні завдання, які допомагають іноземцеві зрозуміти характер героїв, головну думку твору, визначитися зі своїм ставленням до проблеми художнього тексту. Це можуть бути запитання чи твердження про характер героїв, ідею твору, проблему, з-поміж яких здобувач повинен обрати правильне і обґрунтувати власну думку, тощо [87, с. 361].

Лінгводидактичний аналіз передбачає вивчення викладачем різних аспектів художнього тексту, важливих для його опрацювання в іншомовній аудиторії, і є обов'язковою передумовою успішного використання потенціалу художнього тексту для розвитку текстової компетентності іноземних студентів.

Лінгводидактичний аналіз художнього тексту спрямований на створення комплексної системи дотекстових і післятекстових завдань такого характеру:

- 1) спрямовані на подолання труднощів лінгвокраїнознавчого характеру;
- 2) лексико-граматичні;
- 3) покликані перевірити розуміння сюжету твору й надати допомогу в осягненні образів головних героїв, проблематики й ідеї художнього тексту;
- 4) лінгвостилістичні;
- 5) спрямовані на розвиток навичок підготовленого й непідготовленого діалогічного та монологічного мовлення [87, с. 362].

Г. Швець з'ясовує специфіку можливих форм організації лінгвокраїнознавчого коментаря до художнього тексту.

1. Якщо творчість автора художнього тексту посідає важливе місце в історії української культури й літератури, варто пропонувати штрихи до творчого портрета письменника.

2. Під час читання творів, побудованих на історичних подіях, які можуть бути не відомі або не зрозумілі іноземному читачеві, потрібен довідковий матеріал про відповідну історичну епоху.

3. Найчастіше під час читання художнього твору в іншомовній аудиторії потребують пояснення специфічні культурні реалії – необхідним є коментар про українські народні свята, традиції, вірування, звичаї та відповідні лінгвокраїнознавчі об'єкти.

Пояснення до лінгвокраїнознавчих об'єктів (реалій, фонові лексики, фразеологізмів тощо) може бути представлене в таких формах, як:

- 1) короткий коментар;
- 2) стисла дефініція – визначення бажано супроводжувати ілюстративним матеріалом (у сучасних умовах із загальним доступом до інтернету це не становить жодних проблем), що, безперечно, увиразнить пояснення й забезпечить швидке й легке розуміння нової лексичної одиниці;
- 3) наведення синонімів (синонімічних виразів);
- 4) наведення прикладів використання одиниці в контекстах, що допомагають семантизувати її значення;
- 5) спостереження над текстом, проблемні запитання – така форма роботи може передувати лінгвокраїнознавчому коментарю або виконувати функцію закріплення інформації після пояснення.

Лінгвокраїнознавчий коментар на дотекстовому етапі допомагає зняти труднощі лінгвокраїнознавчого характеру, поповнити чи скоригувати країнознавчі знання іноземних студентів. Коментоване читання художнього тексту на заняттях з української мови зі студентами гуманітарного профілю сприяє збагаченню словника іноземців, формуванню базового рівня

соціокультурної компетентності (об'єктом коментаря найчастіше стають лексеми-реалії, антропоніми, топоніми, фразеологізми, асоціативні лакуни, ситуативні реалії), підвищенню мотивації навчання, розвитку навичок як власне в читанні, так і в інших видах мовленнєвої діяльності [87, с. 365–367].

На дотекстовому етапі можливе ознайомлення з лексичною одиницею чи уточнення її семантики з допомогою завдань:

- прочитати слова вголос, значення невідомих з'ясувати за словником;
- дібрати синоніми чи антоніми;
- згрупувати слова за значенням в певні тематичні групи;
- з'ясувати значення слова з опертям на склад його морфем;
- семантизувати лексему за контекстом;
- ознайомитися з поясненням значення низки синонімів і поставити їх у

речення відповідно до контексту тощо [87, с. 367].

Формування вмінь лінгвостилістичного аналізу художнього тексту – вузькоспеціальне завдання, актуальне для майбутніх філологів, і на його розв'язання спрямована дисципліна в навчальному плані освітньо-наукової програми «Українська мова та література (для іноземців)». У навчанні іноземних студентів різних гуманітарних спеціальностей такий аспект роботи з художнім текстом має загальнорозвивальну мету – допомогти читачеві-інокомунікантові зорієнтуватися в специфіці мови художньої літератури, осягнути образний світ художнього твору, зрозуміти його концептуальну та підтекстову інформацію [87, с. 384].

Висновки до розділу 1

1. Формування лексичної компетентності – одна з найважливіших умов засвоєння іноземної мови, зокрема української. Формування зазначеної компетентності здобувачів починають із вивчення слова як основної одиниці мови.

2. Інтерактивне навчання – ефективний спосіб підвищення якості навчання (цей тип роботи сприяє розвитку творчого мислення, формуванню

професійної компетентності здобувачів).

3. Вагомими в методиці навчання української мови іноземців залишаються лінгвістичні ігри, які розвивають пізнавальний інтерес, активізують розумову діяльність, стимулюють спостережливість, сприяють зіставленню окремих фактів тощо. До найбільш ефективних засобів навчання зараховують мультимедійні технології, які є ефективними для засвоєння програмового матеріалу.

4. У процесі навчання здобувачів-іноземців потрібно використовувати алгоритм лінгвокультурологічного та лінгводидактичного аналізу художнього тексту.

5. Важливим є розвиток полікультурної компетентності, під час якого рекомендовано дотримуватися таких критеріїв відбору текстів, як автентичність, різноманітність типів та жанрів, тематичність, актуальність, відповідність рівню засвоєних знань здобувачів, відповідність культурним особливостям представників різних народів.

6. Вибір комунікативних ситуацій здійснюють за допомогою словесних роз'яснень або засобів унаочнення (бажано застосовувати на першому навчальному етапі). Комунікативні моделі традиційно містять відомості про обставини, причини, наслідки породження висловлень (указівка на певну комунікативну настанову й типологізований характер відповідних реплік. Будь-яка мовленнєва ситуація – частина комплексного комунікативно-діяльнісного акту, що передбачає наявність адекватних мовленнєвих і немовленнєвих умов, необхідних для успішної реалізації мовленнєвої дії згідно з окресленою метою.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Вправи для опанування української діалектної лексики іноземними здобувачами-початківцями

На сучасному етапі в закладах вищої освіти активно опановують українську мову, залучаючи як навчальний ресурс не лише лінгвістичні матеріали як зразки літературної мови, а й діалектне розмаїття. Такий методичний підхід є актуальним та важливим і для викладачів, які працюють зі студентами, що опановують українську мову як іноземну.

Пропонуємо систему завдань на базі української діалектної лексики для ефективного опанування сучасної української літературної мови іноземними здобувачами. У процесі розроблення завдань рекомендуємо брати до уваги різні діалектологічні праці, зокрема «Атлас української мови» [7–9], діалектні словники [1; 19; 26; 27; 34; 40; 41; 62; 66; 69; 70; 71; 77; 83–85], наукові статті [див.: 45–54]. Корисними в лінгводидактичній діяльності також є навчальний посібник С. Бевзенка «Українська діалектологія» [11], словники української мови, у яких подано лексеми з позначкою ‘діалектне’ [72; 73], енциклопедія «Українська мова» [80] та ін.

1. Прочитайте речення. Зверніть увагу на виділені слова. З’ясуйте їх значення. Яким українським говіркам властиві ці лексеми?

1. Відпродай, *газдо*, мені хату, / вино, і віск, і решту свіч, / аби я мав де панувати / і банувати ніч у ніч... 2. На хлібі – три пташки-зозульки, а тісто глевке – і тому западається в центрі *княгиня* із *князем* на бричці... 3. ...Ангелик в *яферах* дрімав / і все гадав, що нам тут добре. 4. ...в руці – маю *ружу*, / язик – за оружжа, / а в серці / якась / коляда. 5. ...вівці мої вівці / ніжна моя *маржино* / не поколіть собі губи / у чорну ожину... 6. Може то

бджолина *матиця* в біленькім вулику / щось нам гарне пророчить... (Іван Малкович).

Довідка: *банувати* ‘сумувати, журитися’, *газда* ‘господар’, *князь* ‘молодий (на весіллі)’, *княгиня* ‘молода (на весіллі)’, *маржина* ‘худоба’, *матиця* ‘єдина на всю сім’ю бджола, що відкладає яйця, матка’, *ружа* ‘квітка’, *яфери* ‘чорниці’.

2. Уважно роздивіться карту українських говорів («Атлас української мови» [7–9]), зокрема її легенду (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>). Відшукайте на ній гуцульський говір, для якого характерні слова, наявні в розглянутих вище реченнях (вправа 1).

3. Перегляньте відео «‘До фраса!’ – закарпатський діалект» (<https://www.youtube.com/watch?v=Eo1OwbnQiKY>) [32]. Чи можна його вважати науковим? Випишіть незнайомі слова та з’ясуйте їх значення за допомогою матеріалів з інтернету. Підготуйте мінісловник закарпатських діалектизмів. Що ви тепер знаєте про закарпатський говір?

4. З’ясуйте значення слова *кнайпа* за допомогою мережі «Інтернет». Які матеріали ви взяли до уваги? У якому регіоні України поширена ця лексема?

5. З’ясуйте значення слів *крумплі*, *робе*, *пшінка*, *чаква* за допомогою мережі «Інтернет». Які матеріали ви взяли до уваги? У яких регіонах України поширені ці лексеми?

6. Зіставте діалектизми з відповідниками в літературній мові.

<i>Діалектизм</i>	<i>Літературний відповідник</i>
<i>газдиня</i>	<i>господарка</i>
<i>чічка</i>	<i>квітка</i>
<i>мачка</i>	<i>кішка</i>
<i>файний</i>	<i>гарний</i>
<i>погар</i>	<i>стакан</i>

Визначте, яким говорам української мови властиві ці діалектизми. Користуючись матеріалами з інтернету, з’ясуйте особливості наголошування

поданих слів. Складіть п'ять речень, уживаючи обидва варіанти.

7. Користуючись «Словником західнополіських говірок» Г. Аркушина [1], з'ясуйте значення таких слів: *бабела, бабера, продуха, пуста, шекут*. Доберіть до них літературні відповідники.

Уважно роздивіться карту українських говорів («Атлас української мови» [7–9]), зокрема її легенду (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>). Відшукайте на ній західнополіський (волинсько-поліський) говір, для якого характерні слова, наявні в цій вправі.

8. Уважно роздивіться перший том «Атласу української мови» [7]. Які карти ви найкраще зрозуміли? Чому? Які регіони, відображені в першому томі, ви вже відвідали? Покажіть їх. Наведіть приклади діалектних слів та їхніх літературних відповідників.

9. Уважно роздивіться другий том «Атласу української мови» [8]. Які карти ви найкраще зрозуміли? Чому? Які регіони, відображені в другому томі, ви вже відвідали? Покажіть їх. Наведіть приклади діалектних слів та їхніх літературних відповідників.

10. Уважно роздивіться третій том «Атласу української мови» [9]. Які карти ви найкраще зрозуміли? Чому? Які регіони, відображені в третьому томі, ви вже відвідали? Покажіть їх. Наведіть приклади діалектних слів та їхніх літературних відповідників.

11. Користуючись енциклопедією «Українська мова» [80], дайте визначення поняття «діалектизм». Які типи діалектизмів ви знаєте? Наведіть приклади. Запишіть діалектизми разом із літературними відповідниками.

12. Прочитайте наукову статтю Івана Матвіяса «Відображення особливостей говорів у мові української художньої літератури» [45]. З'ясуйте, які говори позначилися на мові творів згаданих майстрів красного письменства.

Відшукайте на карті українських говорів з «Атласу української мови» (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>) говори, які згадує автор у статті.

13. Прочитайте наукову статтю Івана Матвіяса «Говіркові риси в мові

творів Ольги Кобилянської» [50]. З'ясуйте, які діалектизми властиві художнім творам письменниці. Наведіть приклади разом із літературними відповідниками.

Відшукайте на карті українських говорів з «Атласу української мови» (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>) буковинський говір, для якого характерні слова, наявні в аналізованій науковій статті.

14. Прочитайте наукову статтю Івана Матвіяса «Роль говорів у мовотворчості Бориса Грінченка» [54]. З'ясуйте, які діалектизми властиві художнім творам письменниці. Наведіть приклади разом із літературними відповідниками.

Відшукайте на карті українських говорів з «Атласу української мови» (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>) слобожанський говір, якому властиві слова, наявні в аналізованій науковій статті.

15. Прочитайте наукову статтю Івана Матвіяса «Регіональні риси в мові творів Павла Грабовського» [53]. З'ясуйте, які діалектизми властиві художнім творам письменниці. Наведіть приклади разом із літературними відповідниками.

Відшукайте на карті українських говорів з «Атласу української мови» (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>) слобожанський говір, якому властиві слова, наявні в аналізованій науковій статті.

16. Уважно роздивіться «Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу» В. Ужченка та Д. Ужченка [77]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу на словникові статті. Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Проаналізуйте фразеологізми (установіть значення). Запам'ятайте їх.

Відшукайте на карті українських говорів з «Атласу української мови» (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>) слобожанський і степовий говори, яким властиві фразеологізми, наявні в аналізованому словнику.

17. Уважно роздивіться «Лексикон львівський: поважно і на жарт» [40]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу на словникові статті.

Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Запам'ятайте діалектизми та літературні відповідники.

Відшукайте на карті українських говорів з «Атласу української мови» (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>) наддністрянський говір.

18. Уважно роздивіться «Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини» В. Чабаненка [84]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу на словникові статті. Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Запам'ятайте діалектизми та літературні відповідники.

Відшукайте на карті українських говорів з «Атласу української мови» (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>) говірки Нижньої Наддніпрянщини.

19. Уважно роздивіться етнолінгвістичний словник «Гуцульська міфологія» Н. Хобзей [83]. Охарактеризуйте його структуру. Випишіть п'ять назв (на вибір). Поясніть їх.

20. Уважно роздивіться збірник діалектних текстів «Скарби українських говорів: тексти про борщ» [68]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу на рецепти борщу в різних регіонах України. Прочитайте два тексти про борщ (на вибір). Чи зрозуміли ви їх?

Відшукайте на карті українських говорів з «Атласу української мови» (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>) говірки, у яких записано вибрані вами тексти про борщ. Запам'ятайте діалектизми та літературні відповідники.

2.2. Вправи середнього рівня для оволодіння

українською діалектною лексикою іноземними здобувачами

Пропонуємо розроблену систему завдань середнього рівня, яка передбачає ефективне засвоєння української говіркової лексики в чужомовній аудиторії.

1. Прочитайте уривок із тексту Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності 2025 року. З'ясуйте значення виділених слів. Чи можна їх уважати діалектизмами? Відповідь обґрунтуйте, спираючись на тлумачні

словники української мови. Чи всі виділені слова наявні в лексикографічних працях?

Треба любити свій дім, навіть якщо він тимчасовий і далеко від справжнього дому – того, що в серці. Треба здавати кров, і, може, з нею ще в числусь серці поселиться любов до слів: «допіру», «пітятко» чи «кияхи» (Євгенія Кузнецова).

2. Перегляньте відео «Львівський діалект – гвара» (<https://www.youtube.com/watch?v=T0VmDq53rp8>) [43]. Які слова ви відразу не зрозуміли? Чи допомогло вам це відео з'ясувати значення незнайомих слів? Чи використовували ви матеріали з інтернету? Підготуйте мінісловник галицьких діалектизмів.

3. Знайдіть у мережі «Інтернет» сучасну українську пісню, у тексті якої наявні діалектизми. Випишіть їх та поясніть значення. Замініть у тексті пісні ці діалектні слова літературними. Чи зміниться сприйняття пісні?

4. З'ясуйте значення слів *крумплі, робе, пшінка, чаква* за допомогою мережі «Інтернет». Які матеріали ви взяли до уваги? У яких регіонах України поширені ці лексеми?

5. Знайдіть у збірці Тараса Шевченка «Кобзар» поетичний твір, у якому є невідомі вам слова (наприклад: *півупруга* 'невелика частина робочого дня', *файда* 'довгий батіг', *перетика* 'перелісок', *кете* 'дайте' та ін.). Поясніть їх значення. Вивчіть напам'ять рядки, у яких наявні діалектизми.

6. Уважно роздивіться навчальний посібник С. Бевзенка «Українська діалектологія» [11]. Яка його структура? Знайдіть інформацію про фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості поліського (північного) наріччя української мови. Зверніть увагу на приклади. Чи зрозуміли ви їх? Запишіть у зошит діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

7. Уважно роздивіться навчальний посібник С. Бевзенка «Українська діалектологія» [11]. Яка його структура? Знайдіть інформацію про фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості південно-західного наріччя української мови. Зверніть увагу на приклади. Чи зрозуміли ви їх? Запишіть у

зошит діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

8. Уважно роздивіться навчальний посібник С. Бевзенка «Українська діалектологія» [11]. Яка його структура? Знайдіть інформацію про фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості південно-східного наріччя української мови. Зверніть увагу на приклади. Чи зрозуміли ви їх? Запишіть у зошит діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

9. Уважно роздивіться «Словник полтавських говорів» В. Ващенко [19]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу словникові статті. Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

10. Уважно роздивіться короткий словник «Гуцульські говірки» за редакцією Я. Закревської [27]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу словникові статті. Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

11. Прочитайте уривок із повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків». Чи всі слова ви зрозуміли? Перевірте себе за допомогою короткого словника «Гуцульські говірки» за редакцією Я. Закревської [27].

Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

Марічка обзивалась на гру флюяри, як самичка до дикого голуба, – співанками. Вона їх знала безліч. Звідки вони з'являлись – не могла б розказати. Вони, здається, гойдалися з нею ще в колисці, хлюпались у купелі, родились у її грудях, як сходять квітки самосійні по сіножатях, як смереки ростуть в горах. На що б око не впало, що б не сталося на світі: чи пропала овечка, полюбив легінь, зрадила дівка, ослабла корова, зашуміла смерека – все виливалось у пісню, легку і просту, як ті гори в їх давнім, первіснім житті (Михайло Коцюбинський).

12. Уважно роздивіться «Словник поліських говорів» П. Лисенка [41]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу на словникові статті. Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Назвіть

діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

13. Уважно роздивіться «Словник бойківських говірок» М. Онишкевича [62]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу на словникові статті. Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

14. Уважно роздивіться «Короткий словник лемківських говірок» П. Пиртея [66]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу на словникові статті. Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

15. Уважно роздивіться «Словник буковинських говірок» за загальною редакцією Н. Гуйванюк [69]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу на словникові статті. Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

16. Уважно роздивіться «Словник українських говорів Одещини» за редакцією О. Бондаря [70]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу на словникові статті. Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

17. Уважно роздивіться «Словник українських східнословобожанських говірок» [71]. Охарактеризуйте його структуру. Зверніть увагу на словникові статті. Випишіть п'ять словникових статей (на вибір). Чи зрозуміли ви їх? Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

2.3. Творчі завдання різних рівнів для вивчення української діалектної лексики в чужомовній аудиторії

Вправи творчого характеру посідають вагоме місце в системі навчання української мови здобувачів-іноземців у закладі вищої освіти. Не випадково

вітчизняна дослідниця Т. Беценко зазначає: «Під час виконання творчих завдань створюється колективна думка, особливо коли студенти працюють у динамічних групах (використання інтерактивних методів навчання). Така форма роботи сприяє інтелектуальному й емоційному взаємозбагаченню, розвитку здібностей, взаємовдосконаленню, прагненню пізнавати нову інформацію» [12, с. 16].

Творчі завдання різного ступеня складності можна створювати на базі збірників українських говіркових текстів [21; 23; 24; 68], діалектних словників [1; 19; 26; 27; 34; 40; 41; 62; 66; 69; 70; 71; 77; 83–85], наукових статей [45–54; 29; 30, с. 424–426] тощо. Завдання цієї категорії можна спрощувати й ускладнювати в навчальному процесі. Діалектні тексти рекомендуємо залежно від рівня володіння українською мовою здобувачів-іноземців скорочувати або поділяти на мікротексти.

Розглянемо деякі творчі завдання для студіювання діалектної лексики іноземцями на заняттях із сучасної української літературної мови. Починати потрібно з виконання простих вправ, які надалі ускладнюватимуть.

1. У якому регіоні України народився відомий письменник Іван Франко? Зверніть увагу на карту українських говорів («Атлас української мови» [7–9]), зокрема її легенду (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um151.htm>). Відшукайте на ній бойківський (північнокарпатський) говір, який є рідним для митця.

2. Користуючись мережею «Інтернет», знайдіть п'ять слів, які властиві бойківському (північнокарпатському) говору. З'ясуйте їхнє значення. Чи трапляються запропоновані вами лексеми у творах Івана Франка?

3. Важливий елемент у лінгвометодиці – використання різних рольових ігор, що сприяє залученню іноземних здобувачів до реального комунікативного середовища, дає свободу вибору мовної поведінки, стимулює бажання студентів висловлювати свої думки, допомагає виявленню творчих здібностей тощо [81, с. 248].

3.1. Запропонуємо одному здобувачеві уявити себе Іваном Франком,

прочитати декілька поетичних рядків, які містять діалектні слова. Інші представники групи спробують за допомогою інтернету знайти відповідники в літературній мові. Ефективним також буде залучення відеоматеріалів.

4. Більш складні завдання – підготувати короткі наукові повідомлення про дослідження конкретних говорів українськими вченими.

4.1. Підготуйте коротке наукове повідомлення про дослідження бойківського (північнокарпатського) говору українськими вченими.

4.2. Підготуйте коротке наукове повідомлення про студювання гуцульського (східнокарпатського) говору українськими лінгвістами.

4.3. Підготуйте коротке наукове повідомлення про вивчення лемківського (західнокарпатського) говору українськими діалектологами.

4.4. Підготуйте коротке наукове повідомлення про дослідження волинсько-поліського (західнополіського) говору українськими лінгвістами.

5. Прочитайте подані діалектні тексти. Визначте, які говори української мови відображено в текстах. Схарактеризуйте на основі текстів основні фонетичні, морфологічні, синтаксичні й лексичні особливості говорів. Чи всі слова ви зрозуміли? Якими матеріалами ви користувалися під час виконання завдання? Спробуйте перекласти тексти літературною мовою. Чим вони будуть відрізнятися?

5.1. Діалектний текст.

Ну шо йа ска'жу за'себе // йа ро'дилас'а ў'сорок с'ід'мом го'ду / ў'сорок с'ід'мом го'ду ро'дилас'а ў'голо'доўку // бу'ли т'руд'н'і голо'доўки / ну'вижи'ла ў'сорок с'ід'мом го'ду // ме'не 'н'анч'іли с'тарш'і 'сестри // ме'не Га'л'іна 'Паўлоўна звут' / Мої'с'ей'нкова // н'ішла ў'школу // ми у т'рудн'і го'да ў'школу хо'дили // і поза'шивано було / латано ўс'о / ну т'рудно було // конч'іла ш'колу / н'ішла ра'ботат' // ра'ботала ў'кол'хоз'і // до'йаркоў / те'л'атницеї / ўс'ім хва'тало ро'бит' // мала ў'го'дах / в оди'нац':ат' год і н'ішла ро'бит' / тошо с'ім'йа була ве'лика ў'нас // вос'ім ч'оло'в'ік // ш'іс'т' клас'іў'конч'іла і н'ішла // а то'д'і ж о'це по бол'ез'н'і н'ішла на ос'ім'ен'іт'ел' // вийшла 'замуж / сво'йа с'ім'йа ўже с'тала / так о'тож і ра'ботаем / жи'вем //

ра¹бота¹йем то ї ¹зараз / на ¹пен¹'с¹'ійі ї ра¹бота¹йем // по¹ма¹лен¹'ку
п¹'ідро¹б¹'л¹'айе¹'мо // шо |можна ска¹зати о сво¹її ¹'жиз¹'н¹'і // ї¹'с¹'аке бу¹ло / і
¹'гарне / і по¹'гане // ї¹'с¹'ака суд ¹'ба ки¹'дала по ¹'жиз¹'н¹'і // голо¹'доўки // с¹'ім¹'я
бол ¹'шайа / її¹'сти бу¹ло ¹'мало шо // [24, с. 22].

5.2. Діалектний текст.

Вс¹'о¹'го пири¹жи¹'л¹'а й йа / дак во¹'на йак о¹'це йа зай¹'ду на бур¹'а¹'ки / ¹'ноч¹'у
ж іди¹'мо / й ни бо¹'йал¹'ис¹' то¹'д¹'і н¹'і¹'ч¹'ого в с¹'в¹'іт¹'і / в ¹'мене бу¹л¹'о ¹'вос¹'ім у
¹'л¹'анц¹'і ж ¹'інок / і ми це соб¹'і¹'раймос¹' і б¹'іжи¹'мо / шоб ¹'поки ¹'л¹'уди ¹'зійдуц¹'а
/ шоб ¹'разом стано¹'виц¹'а на бур¹'а¹'ки по¹'л¹'от¹' жи ж / а ми на¹'сажу¹'ймо ж /
де ота¹'кий ку¹'соч¹'ок пона¹'сажу¹'йм / пона¹'сажу¹'йм / во¹'ни на нас ¹'серд¹'ац¹'а /
шо ми ¹'рано йдем та ¹'садимо / дак во¹'на бу¹л¹'о / там ¹'мати / ¹'бутил¹' мол¹'о¹'ка
нал¹'і¹'вайе / там у горш¹'ч¹'ок чи в чаву¹'нец¹' / то там же шос¹' кл¹'а¹'де / та й йа
ж там би¹'ру / та йди¹'мо / та бу¹л¹'о її¹'ї ¹'бат¹'ко ¹'каже / де ж ви |посуд
д¹'і¹'вайите / то побий¹'те / ¹'каже / її¹'сти схо¹'т¹'іл¹'ос¹'а та нас да¹'вай ¹'бистро і
роз¹'бил¹'ос¹'а // ой бу¹л¹'о / [23, с. 30].

5.3. Діалектний текст.

Ну ¹'сама та¹'ка у¹'л¹'убле¹'н¹'іша ст¹'рава / то ва¹'реники та¹'к¹'і ¹'пече¹'н¹'і / йак
то во¹'ни нази¹'вайуц¹'а ва¹'реники // от с¹'в¹'іжій сир / та¹'кий с¹'в¹'іжій сир бе¹'рец¹'а
/ і цеї і тої сир / ¹'добре йо¹'го роз¹'м¹'ішуйец¹'а чи пропус¹'кайец¹'а ¹'чере¹'з
м¹'асо¹'рупку / шоб в¹'ін бу¹' м¹'а¹'ген¹'кій / то¹'д¹'і с цим ¹'сиром за¹'м¹'ішуйец¹'а
¹'т¹'істо і ше т¹'рошки му¹'ки і т¹'рошки / і му¹'ки ¹'зоўс¹'ім ¹'мало ки¹'даец¹'а / тої
сир / а го¹'товиц¹'а так же ¹'само та¹'ка за¹'раўка / кар¹'топл¹'а / с¹'в¹'іжа
ци¹'бул¹'ка / ¹'переиц¹' / с¹'пецийі / при¹'п¹'рави і ба¹'гато с¹'в¹'іжойі ци¹'бул¹'і / ¹'дуже
ба¹'гато і др¹'іб¹'нен¹'ко нар¹'і¹'зайец¹'а і пере¹'м¹'ішуйец¹'а і ¹'робиц¹'а та¹'ка / та¹'к¹'і /
та¹'ка ¹'лехк¹'і на¹'чинка / та¹'ка на¹'чинка м¹'а¹'ген¹'ка / вис¹'тужуйец¹'а во¹'на / а
¹'пот¹'ім те се¹'р¹'кове ¹'т¹'істо / пош¹'т¹'і се¹'р¹'кова ¹'маса // ти рос¹'качуеш / так
йак ва¹'реник йо¹'го бе¹'реш / накла¹'даєш ту на¹'чинку і ¹'жари¹'ц¹'а во¹'на на
па¹'тел¹'н¹'і / ви¹'жаруйец¹'а / нали¹'вайєш п¹'іт¹'солн¹'ішне ¹'масло / ¹'робиш не¹' йак
ва¹'реником / а та¹'ким пи¹'р¹'іш¹'ком і за¹'жаруйєш зо ўс¹'іх сто¹'р¹'ін / шоб во¹'но
¹'було та¹'кого кори¹'чен¹'кого ¹'кол¹'ору го¹'тоўност¹'і / а то¹'д¹'і бе¹'реш

го/товиш сме^лтану / ў сме^лтану бе^лреш час^лник / до^лмаши^лна по^лвина / добра по^лвина / була / бути / / добра / гус^лта / гус^лтен^лка / ту^лди бе^лреш час^лник / шоб в^лін бу^лў пере^лпушче^лний / на^лтертий на то^лнен^лк^лїї / тер^лці / ўсе це пере^лм^лішуйем і викла^лда^лйем на бл^лудо т^лі пир^ліш^лки // во^лни ўже не^л ва^лречники нази^лвайу^лца / а пир^ліш^лки / бо / жарен^лі з о^лбох бо^лк^ліў / і то^лд^лі с^лтавим на с^лт^ліл і хто / хоче со^лб^лі поли^лвайе / п^лросто йо^лго мо^лкайе ў^лц^лу^лмасу часни^лкову і сме^лтанойу / і це / саме та^лке ў^лкусне бл^лудо і во^лно / добре / нав^літ^л / на / гост^лі / ко^лли при^лїдут^л / ви т^ліво на^лжарин^лі т^лі пир^ліш^лки / во^лни / можуть / бути і ў хо^ллодному і ў га^лр^лачому / вид^лі / і хо^ллодн^лі во^лни / тоже ў^лкусн^лі / і дл^ла за^лкуски во^лни / дуже ў^лкусн^лі // [21, с. 50].

5.4. Діалектний текст.

Ну зан^л і^лмайус^л / йа о^лгородн^л іч^л еством / сад^л іў^лництвом // ну йак ска^лзат^л / йа л^лубл^лу цим зан^л і^лматис^л / і зан^л і^лмайус^л / цим ўже да^лўно / і роб^лл^лу / йак / кажут^л / на о^лгород^л і і ў / сад^л і та^лким от^л образом // у / мене о^лгорода дес^л / сорок / сотих / / сада / тоже дес^л / сотих т^лриц^лат^л // на го^лрод^л і йа ви^лраш^лч^л уйу / в осно^лўном йа зан^л і^лмайус^л / ч^лас^лник у / мене / ци^лбул^ла / і зан^л і^лмайус^л / о^лгородина у / мене / пом^л і / дор / ну ўс^ла о^лгородина / йак ви / бач^лите // пос^лл^ледн^лі / годи т^л емп^л ера^лтура / дуже п^л і / дн^л ата / ўже у нас / йак ка^л заў о^лдин про^лф^л есор / висту^лпаў по тел^л е в^л і зору / шо оце у нас с^л коро / будут^л / суб^л т^л роп^л іки // так шо при^лходиц^л а / йа кос^л по дру^л гому ўсе це пере^лходит^л / во^лди / мало / і / надо шо п^л виросли / овош^лч^л і / надо шос^л по дру^л гому зан^л і^л маца цим // [29, с. 37].

5.5. Діалектний текст.

Йа ўже дл^ла / себе т^л рет^л ій год^л та^лким / образом цим о^лгородн^л іч^л еством // ну ч^лас^лник / це у / мене о^лзимий / / садиц^л а / на / зиму // йа зи^л мой са^л д^л у / зи^л мой / ч^л і / ка^л жу / зи^л мой / / ос^л ін^л : у са^л д^л у ч^лас^лник дес^л / в окт^л аб^лр^л і / м^л іс^л ац^л і // ви / бач^л или / шо йа пе^л ре^л бе^л ру йо^лго / за два / м^л іс^л ац^л а / надо йо^лго / йа йо^лго ўже уб^л раў / роз^л луш^лч^л іт^л і шо п^л в^л ін / приго^л товит^л до по^л сад^л ки // і от^л / дето / сотих / дес^л ат^л / йа са^л д^л у ч^лас^лника / / д^л елайу бо^л роздки / роз^л луш^лч^л іў і по^л том ў бо^л роздки са^л д^л у // ну це дес^л / ну ди^л виц^л а по по^л год^л і т^л реба / ну в осно^лўном ў кон^л ц^л і окт^л аб^лр^л а // поса^л диўши ч^лас^лник / йа з^л разу не загор^л тайу йо^лго / а

приси¹пайу пе²ре²з²нойем / дру¹гих удоб¹р¹ен¹'ий йа не прин¹'ймайу / йак¹ кажут¹ / не прим¹'ин¹'айу // у¹ мене йест¹ кури там / так дес¹ пе²ре²з²нойу дос¹тану / о¹тут йест¹ де ўз¹'ат¹ у су¹с¹'ід¹'іў / пот¹'ім приси¹пайу пе²ре²з²нойем ц¹'і ка¹нави / і то¹'д¹'і ч¹'ут¹ ч¹'ут¹ зем¹'л¹'ой і на¹ зиму // йа то¹'д¹'і мул¹'ч¹'іруйу йо¹'го там деч¹'ім / тут лист¹'а ба¹'гато ў са¹'ду / ў¹ мене ж³ сад³ / йа ка¹'заў / йест¹ / і на¹криў і ўсе // [29, с. 37].

5.6. Діалектний текст.

І пот¹'ім о¹'це ж³ пере¹ход¹'у те¹пер ўже т¹рет¹'ій р¹'ік / пере¹ход¹'у на ци¹'бул¹'у // йа с¹'іў ч¹'ор¹'нушкой / йа йі¹'йі с¹'іў / йак¹ кажут¹ / на дво¹'х¹'л¹'етн¹'у кул¹'туру / с¹'іў ч¹'ор¹'нушкой / на¹ зиму / с¹'іў то¹'же // так ди¹'л¹'ус¹ по по¹'год¹'і / шоп¹ це бу¹'ло / шоп¹ во¹'на не укор¹'інилас¹' / но не з¹'ійш¹'ла // ну¹ надо ўгадуват¹ // йа угаду¹'у це д¹'іло / в осно¹'ўном ви¹'ходе // с¹'іў ч¹'ор¹'нушку / так само приси¹пайу удоб¹р¹ен¹'ійем / ет¹'ім пе²ре²з²нойем і мул¹'ч¹'іруйу // то¹'же с¹'отих п¹'ят¹' дес¹ са¹'д¹'у // і шо о¹'це хоч¹'у ска¹'зат¹ / ч¹'о¹'го це йа над¹ ц¹'ими дво¹'ма кул¹'турами с¹'ил¹'но уўл¹'е¹'кайус¹ // йа йіх в осно¹'ўном не поли¹'вайу і / йак¹ кажут¹ / ци¹'бул¹'а і ч¹'ас¹'ник от се¹'ми не¹'дуг // ка¹'ждий ден¹ употр¹'еб¹'л¹'ат¹ / і ци¹'бул¹'а і так у нас ка¹'ждий ден¹ у¹п¹'іш¹'ч¹'і / а ч¹'ас¹'ник надо по го¹'ловк¹'і йісти // ну во¹'на ун¹'іч то¹'жайе ўс¹'і бо¹'л¹'ач¹'ки / ўс¹'і м¹'ік¹'роби і да¹'же // от йа га¹'з¹'ету ви¹'пису¹'у / Хо¹'з¹'айін / там пи¹'ше¹'ц¹'а / о¹'пису¹'йе¹'ц¹'а / та й по со¹'б¹'і ч¹'уству¹'у / шо не д¹'уже йа бо¹'л¹'іў ўс¹'акими бо¹'л¹'ач¹'ками // і то¹'же са¹'д¹'у у ка¹'наўки // о¹'це ж³ йа ска¹'заў / ци¹'бул¹'у і мул¹'ч¹'іруйу / то¹'д¹'і дал¹'ше йа на¹ зиму шо йа са¹'д¹'у / дал¹'ше йа са¹'д¹'у на¹ зиму мор¹'коўку так само / так само у ка¹'наўки // [29, с. 37].

5.7. Діалектний текст

Та¹'кже на¹ зиму йа і ук¹'роп вис¹'і¹'вайу // це та¹'ка са¹'ма кул¹'тура / і ви / мо¹'же / ко¹'ли ба¹'ч¹'или / ну так йак хто зан¹'іма¹'йе¹'ц¹'а ого¹'родн¹'іч¹'еством // ос¹' пом¹'і¹'дори у мене в осно¹'ўном сухо¹'дол¹'н¹'і / і пом¹'і¹'дор вис¹'і¹'вайу // і ко¹'ли ви ба¹'ч¹'ите там / і от у мене в осно¹'ўном ц¹'і кул¹'тури // йа с¹'отих д¹'вац¹'ат¹ зан¹'іма¹'йу / йа йіх ви¹'са¹'жу¹'у ўс¹'і на¹ зиму // йак йа ка¹'заў / йа ц¹'им ви¹'гру¹'у /

ка'н'ешно / не без^с по'т'ер' // [29, с. 37–38].

5.8. Діалектний текст.

Ук'ропа са'д'у ба'гато // ну ук'роп / йо'му ўс'о роў'но / в'ін ч'ім гус'т'іше / т'ім л'уч':е / а й'есл'і в'ін от'д'ел'но рос'те / в'ін нач'і'нае / йак ка'жут' / нач'і'нае ў'зонтики йти / та'кий тоў'стий // ну в'ін не^х'а'роший // йа с'кажу / с пом'і'дором у'мене н'і'ч'ого / да'же не пере'сажуваў // с'отих п'ят' так хара'шо з'ійш'ло // ну там ме'н'і о'дин над'і'лиў / не'да'леко жи'ве су'с'ід / йа не хо'т'іў у'його брат' / ц'іми / 'етой ро'с:адой // ну над'і'лиў в'ін ме'не ц'ой ро'с:адой / і / ви з'наєте / в'искоч'іў в'ін / то пом'і'дор ха'роший / ну в'ін бо'л'іў с'ил'но // доўго йа йо'го поли'ваў / во'ди ба'гато п'іш'ло / і по'н'ікс'а в'ін / йа'кийс' м'і'л'кий / і не 'хоч'у той ро'с:адой йа 'б'і'л'ш зан'і'маца // п'ерец' і с'ине^н'к'і йест' пон'ем'нож^м'ку / то'же в'оди ба'гато т'ребує / і рос'те так в'ін с'лабо / во'ди / во'ди / во'ди / а во'но пе'че / койде 'морш'ч'іца / ну це т'а'ж'ола кул'тура / йа ж^м' ка'жу // ну то'д'і о'це са'д'у бур'ак / т'і'л'ки 'ран'ше / го'раздо 'ран'ше / ч'ім во'ни п'ишут' // йа не прога'даў по'ц'ому воп'росу / шо поса'диў 'ран'ше / т'емп'ера'тура 'р'езко п'іш'ла / на'бор т'емп'ера'тури / ў'лага 'р'ез'ко уи'ла / і прийш'лос' // йа ус'п'іў полу'ч'іт' ўс'ходи бур'а'ка / ўс'ходи огур'ц'а // огур'ец' на'сажуваў / йа вам ска'жу / ну то'го шо / ну тей огур'ец' / шо йа поса'диў / браў сво'йіми с'ем'е'нами // в'ін 'добре з'ій'шоў / ну а тей / шо ч'ут' ч'ут' доби'раў / там та'к'і сор'та / хва'лили йіх / ну то в'ін на п'атде'с'ат про'цент'іў / йа вам ска'жу / і з'ій'шоў // прийш'лос' на'сажуват' / с тим 'хуже бу'ло огур'цем // ну огур'ец' йа в осноў'ном у'з'аў // гус'т'іше поса'диў куку'рузи с'ахарной / і так во'но нор'мал'но бу'ло // ну / 'можна ска'зат' / шо огур'ец' ў'же од'ій'шоў / не'ма йо'го // ну / те / шо ми хо'т'іли / ми ўз'а'ли // ну / йа ска'жу / каба'ч'ок / та'ке 'м'елке // 'ран'ше прийш'лос' са'дит' / 'ран'ше / пото'му шо 'р'ез'кий на'бор / і н'іх'то не ожи'даў / шо та'кий 'р'ез'кий на'бор т'емп'ера'тури бу'де // а те'пер п'іш'ло л'іто / і ос' во'но ў'же 'аўгуст 'м'іс'ац' кон'ч'ае'ц'а // ну ци'бул'у уб'раў // йа не ска'заў / йа аж^м' у п'рошлий год^м' са'диў / поса'диў то'же 'рано 'рано / 'рано / хо'т'а рекомен'дуйут' / йак прог'р'іе'ц'а 'поч'ва / са'дит' / 'ету / 'буді'ем

ка'зат' / ма'лен'ку ци'бул'ку / ну арба'жейка во'на у нас назива'йеца // ну з ней ми ўже полу'ч'аем к'рупну ци'бул'у // йак т'іл'ки л'можна було вийти на о'город' / йа з'разу вийшоў / поса'диў ц'у ци'бул'ку // так кажут' / йакиш'ч'о во'на попа'де п'ід замороз'ки / то ўсе п'іде ў ст'р'елку / л'буде не'годна // не прога'даў / йа вам ска'жу / йа йі'йі т'оже поса'диў у ка'наўки / за'сипаў пе'ре'г'нойем і ч'ут' ч'ут' замул'ч'іроваў з'верху зем'л'ой і ўсе // йа вам ска'жу / шо йа йі'йі раз' іл'і два по'лиў і во'на / ви ска'ж'іт' шо / л'вискоч'іла з'разу і п'ішла і п'ішла / ци'бул'у ўже й уб'раў т'оже [29, с. 38].

5.9. Діалектний текст

І те'пер шо ска'жу // ну та'ке / ка'бак / йест' ка'бак // а от йа л'хоч'у ска'зат' / ў позап'рошлом го'ду ў'мене кар'тошка / л'вийшла л'добре / не'ба'гато йі'йі / л'сотих п'ат' / та і ў'ц'ому го'ду н'іч'ого // поли'вайут' кар'тошку // йа л'ч'уйу / су'с'іди і л'жалуйуца / не'ма кар'тошки // йа шо зро'биў / зро'биў бо'роздки / там плу'жок у л'мене йест' та'кий / зро'биў бо'роздки / поса'диў кар'тошку / і ну при'сипаў пе'ре'г'нойем / і б'іл'ш н'іч'ого / л'земл'у л'даже не л'сипаў з'верху / при'сипаў / та'кий м'іл'кий пе'ре'г'ной // і т'оже раз' іл'і / ну по л'мойему раз' йа йі'йі поли'ваў / і во'на л'вискоч'іла / л'вискоч'іла / йак'раз' л'майс'к'і о'ц'і дожд'д'і помог'ли / во'ни / ў ка'наўках во'да оста'йеца / і л'ч'ерез' пе'ре'г'ной п'ішла і о'цеж'м л'дожд'ік і'де / а пе'ре'г'ной п'ід'мач'уйеца / і хара'шо хара'шо це ўсе л'д'іло про'мач'уйе // [29, с. 38].

5.10. Діалектний текст.

По'том / шо йа л'хоч'у ска'зат' / пом'і'дори ж'м йа са'д'у / л'ето в осноў'ном с'ем'е'нами / л'койде пе'ре'сажуйу / ка'н'ешно // л'можна ска'зат' / шо та'ких л'ран':іх пом'і'дор у л'мене не'ма / ну йест' н'ем'ного / ну во'ни ос' ўже п'ід'ход'ат' // ў л'мене і л'добр'і пом'і'дори / і поли'вайу / п'раўда / три іл'і ч'е'тир'і по'лива зро'биў / йест' пом'і'дори / і ш'ч'ас по'лиў прикра'тиў / хай дозр'і'вайут' / то шо нач'і'найу поли'ват' / во'ни нач'і'найут' пе'к'тис' і го'р'іт' / ну у л'мене во'ни не о'собо там йест' / йак кажут' // от куку'руза / куку'руза л'тоже ўже висц'хайе / л'суха / ну не т'рогайу йа по'ка ту куку'рузу // шо йа ш'ч'е л'хоч'у ска'зат' / овош'ч'ами л'надо зан'і'маца // йа л'рано ўста'йу /

погоди та/к'і ш'ч'ас / до дв'е/нацат'і / до 'ч'асу ч'і йак-і до дв'е/нацат'і / до о/д'інац'ати ш'ч'е 'можна 'робит' / 'пот'ім ўже 'пекло / не^н'л'з'а н'іч'ого 'д'елат' // і по'том ш:ес'т'і / с полс'ед'шого нач'і'найу ро'бит' // ну цим зан'і'майус' і усп'і'вайу / 'д'іти пома'гайут' н'ем'ного // так усп'і'вайу / шо там про'б'ігс'а / пропо'лоўс'а / ого'род^м не о'собо з'р'азний [29, с. 38–39].

5.11. Діалектний текст.

'Перед вої'нойу 'мама 'вийшла над'в'ір / 'т'іки зи'ма нач'і'налас' / і 'папа 'вийшов за 'нейу / 'дивл'ац':а на 'небо / а с 'запада с'у'ди на вос'ток до'рога та'ка із^е хмар / і з^еп'ід 'каждої х'марки та'ке йак о'гон' // 'мама на 'папу 'дивиц':а і 'каже / а шо 'ето 'буд'іт' / а в'ін 'каже / вої'на // ота'ку до'рогу пока'зало на вос'ток і во'но так і полу'ч'илос' [34, с. 252].

5.12. Діалектний текст.

Т'роїц'а / йа 'дуже л'у'била / шоб 'з'ілоч'ки кру'гом ви'с'іли / ч'аб'рец' 'іе в'мене на'сушенї / йа л'у'била тра'ви наст^е'лит' // 'з'ілки по'сохли да і вс'о / а т'равку ц'у 'кажут' 'нада под к'воч'ок к'ласти / то'д'і і кур'ч'атка 'будут' // укра'шайімо зе'леним / цв'і'ти / а'кац'і'я / с'і'р'ен' / ну с'і'р'ен' не^н всп'і'вайе / чиб'рец' із:а 'того / шо в'ін 'пахне // с'і'р'ен' по'том 'викинут' / а чиб'рец' на чаї [34, с. 244].

5.13. Діалектний текст.

Боршч 'іе сімволом дом'ашн'ого з'атишкy // ф'аїній д'обрий боршч не^н мож з'робіти бис натхн'ен':а / отó ц'ілоїе м'іст'ецтво // ў м'ене 'іе св'ї ре'ц'ент приготуван':а // боршч р'облат' з мн'аск'ом // клад'ес'а вар'іти мн'асо / бажано свин'іна / бы ф'аїній та навар'истий быў б'оршчик // д'але / йак мн'асо гот'овойе / туды л'упи'е ме кру'мл'і / д'але кап'усты / ўто с'а вар'ит' // йак вар'еноїе / тоўды ч'і ни'е ме за'праву // нари'ес'і'лов'і нари'ес'і'лов'ати нави'елико бур'ак / м'оркву / ўто ф'аїно ўтушити / покл'асти туды лаўр'овыі лист'ок // тоўды ўсып'аты ўс'о ўй'ен:о у горніц' / наї кып'іт' // абы ш'чімаї д'обрий быў та м'ало ї дом'ашн'ойі адж'ікы мош покл'асти // д'але ўчин'іти заж'арку / ават' рант'ашчик / ко л'убит' // рант'ашчик ўто муку ўпи'ргелувати у палач'інт'оўц'і / бы така

жоўтін'ка б'ыла // а да́ле тыў дз'амкоў із боршчў розба́вити / бы тако́йе
 р'ітко́йе б'ы ло / та ўл':ати туды́ у боршч / бы шчи ма́й пахлівы́й быў // да́ле
 зажа́рку ўчые нити ўкўнці́ / цибу́л'і / ма́ло попрігы чи́л:энойі та́й ўс'о // ўто
 мн'áсо / шо ва́рїлос'а с кўсткоў поб:ира́ти та туды́ ўсыпати // та́й боршчік
 гото́вый // ад н'óму мош хл'іба́ спе"чі́ дома́шн'ого / мош ўчині́ти пампушкы́ с
 чи́сноко́м // спе"чі́ у духо́ўці / ги булочки́ / а да́ле ў палач'інтош на́сма́жити
 оло́йу с чи́сноко́м та зві́р'хы пома́сті ти // так'і чи́сно́чан'і булочки́ ду́же
 до боршча́ парўвут' // ка́жда хаз'а́йка ва́рїт' його́ по-сво́йому // у звича́йній
 украї́н'с'кїй боршч пўд коні́ц' кладу́т' свін'ачо́йе са́ло пото́ўчи́нойе с
 че"сноко́м / сўл'оў // знима́вут' горні́ц' з га́зу / на́крыва́вут' крýшкоў / да́вут'
 боршчў на́стойа́тис'а не" менш чим пуў го́дину / к'іт' до́ўше / та шчи л'і́пше /
 і лише́ пото́му пода́вут' на стул // ішчі́ ц'іка́во / шо на чес'т' украї́н'с'кого
 боршчў на́зва́ли не"ве"ліко́йе м'істе́чко Бўршч'уў / йако́йе йе на
 Терно́п'іл'шчин'і // ка́ждого ро́ку оно́ йе це́нтром фе"стива́лу боршчуў // так
 йак боршч йе ча́стиноў украї́н'с'кых тради́ці'ї / про н'óго скла́дали мно́го
 в'іришў / на́прїклад / такы́й // свині́нка на кўсточи́ці / жми́н'ка пасў́лки /
 грибо́чки / капу́ста / штук три крў́мплики / моркви́нка / бура́к / че"сночо́к і
 попе́р / листо́чок лаўро́вий / укро́пу ма́ло сте и бе́л / солотко́йі попрігы́ і се"ле́ри
 ча́стинка / пе"тру́шечкы ма́лин'ко / та́й со́ли кра́плинка / одна́ цибу́лінка і
 кусо́чок са́ла / бы злото́меда́лно ўта́ стра́ва с'їя́ла / а шчи паради́чку
 доба́вити ў го́ршчик / і ўїде до́бры́й украї́н'с'кы́й бо́ршчик // йак не" діўно́ / но
 у даўні́ну украї́н'ці́ тради́ці'їно ва́рїли боршч на помина́лний об'їд //
 в:ажало́с'а / шо с па́роў уд боршчў в'їдл'іта́йе до ра́йу душа́ ме́ртвого // шчо́до
 пра́вил ідеа́льного боршчў / то под'їл'ўса такы́ ми се и крета́ми // осно́ва
 боршчў нава́риста дз'амка // йака́ ва́рї ц':а дв'і або́ дв'і с полови́ноў го́дины //
 ма́й л'і́пше поїе́дн'увати два ві́ды мн'áса / свині́ну і те"л'а́тину // у мн'áсо мош
 дода́ти припра́вы за смако́м / сўл' / попе́р / лаўро́вий лист / суше́ный че"сно́к //
 уд засма́шки залéжит' насі́чи'н'іс'т' боршчў // ут:ого́ / йакы́ м она́ бу́де /
 залéжит' ко́лўр і умўст на́шого боршчў // раз обсма́жуйеме цибу́л'у і мо́ркву
 // мо́ркву мош на ри́си'ло́в'і на́ри'си'л'ова́ти / а мош на́р'їзати / так она́ ма́й

фа́йно бу́де вигл'ада́ти ў бул'йо́н'і // ўм'істо томáтної па́сты л'і́нше дода́ти паради́чкы́ // л'і́том мош бра́ти св'і́ж'і паради́чкы́ / лиш почи́стити йі́х ут ко́ж'і // а зимо́ў п'і́д'ї́ду́т' закла́дуван'і // осно́ўны́ і ма́й ва́жли́ вы́ї інгри́д'ї́е́нт / то бура́к / бо вў́н да́йе ко́лу́р і солóткы́ смак боршчу́ // бура́к л'і́нше нари́си'ло́ва́ти на ри́си'ло́в'і // так вў́н мо́же да́ти бў́л'ше со́ку // гото́вы бул'йо́н тре́ба про́ц'ї́дї́ти // отó са́мо́е голо́ўно́е // бо к'і́т' то́го не" ўчи́ніти / то бул'йо́н бу́де каламу́тны́ // і ў́же у про́ц'ї́жены́ бул'йо́н дода́ти зажа́рку та́ї дру́г'і при́пра́вы // к'і́т' ви л'у́бие те розва́рін'і ово́ч'і / то капу́сту дода́йте че́рез дї́с'ат' ми́ну́т п'і́сл'а кру́мпї́л' // а к'і́т' хо́чи́те / бы капу́ста бы́ла тви́рда́ / то дода́йте йї́ї ў са́мы́ коні́ц' с не"тру́шкоў / окро́пом // [68, с. 23–24].

6. Знайдіть в інтернеті текст драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». Прочитайте твір. Випишіть десять слів, які ви не зрозуміли. Чи всі ці слова є діалектними? Перевірте за тлумачними словниками української мови [72; 73]. Чи всі виписані слова мають ремарку 'діалектне'? До яких тематичних груп лексики вони належать?

7. Користуючись мережею «Інтернет», прочитайте будь-який уривок (до чотирьох сторінок) із повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» (можна використати аудіокнигу). Чи всі слова ви зрозуміли? Перевірте себе за допомогою короткого словника «Гуцульські говірки» за редакцією Я. Закревської [27].

Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

8. Прочитайте уривок із повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків». Чи всі слова ви зрозуміли? Перевірте себе за допомогою короткого словника «Гуцульські говірки» за редакцією Я. Закревської [27].

Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

Ліси ще дихали холодками, гірські води шуміли на скоках, а плаї радісно підіймався угору поміж воринням. Хоч йому тяжко було покидати Марічку, а проте сонце і та шумлива зелена воля, що підпирала верхами небо, вливали

в нього бадьорість. Він легко стрибає з каменя на камінь, наче гірський потік, і вітає стрічних, аби тільки почути свій голос:

– Слава Ісусу!

– Навіки слава.

По далеких горбах самотіли тихі гуцульські оседки, вишневі од смерекового диму, яким прокурились, гострі дашки оборогів з запашиим сіном, а в долині кучерявий Черемош сердито поблискував сивиною та світив попід скелі недобрим зеленим вогнем. Переходячи потік за потоком, минаючи хмури ліси, де озивалась часом дзвінком корова або білиця сипала вниз під смереку об'їдки шишок, Іван підіймався все вище. Сонце починало пекти, і кам'яниста доріжка мулила ноги. Тепер вже хати попадалися рідше. Черемош простягся в долині, як срібна нитка, і шум його сюди не доходив. Ліси уступали місце гірським сіножатям, м'яким і повним. Іван брів серед них, як по озерах квіток, нагинаючись часом, щоб закосичить кресаню жмутком червоної грані або блідим вінком невістувки. Вниз западалися боки гори у глибокі чорні ізвори, звідки родились холодні потоки, куди не ступала людська нога, де плекався тільки бурий ведмідь, страшний ворог маржини – «вуйко». Вода попадалася рідше. Зате як припадав він до неї, коли знаходив потік, той холодний кришталь, що омивав десь жовті корні смерек і аж сюди приносив гомін лісів! Коло такого поточка якась добра душа лишала горнятко або коновочку гусянки.

А стежка вела все далі, кудись у ломи, де гнили одна на одній голі колючі смереки, без кори й хвої, як кістяки. Пусто і дико було на тих лісових кладовищах, забутих богом й людьми, де лиши готури гутіли та вились гадюки. Тут була тиша, великий спокій природи, строгість і сум. За плечима в Івана росли вже гори і голубіли удалині. Орел здіймався з кам'яних шпиль, благословляючи їх широким розмахом крил, чулось холодне полонинське дихання, і розросталось небо.

Замість лісів тепер слався землею жереп, чорний килим повзучих смерек, в якому плутались ноги, і мхи одягали камінь зеленим шовком. Далекі

гори odkривали один за одним свої верхи, вигинали хребти, вставали, як хвилі в синьому морі. Здавалось, морські буруни застигли саме в ту мить, коли буря підняла їх з дна, щоб кинуть на землю та заллять світ. Вже синіми хмарами підпирали край-небо буковинські верхи, оповились блакиттю близькі Синиці, Дземброня і Біла Кобила, курився Ігрець, колола небо гострим шпилем Говерля, і Чорногора важким своїм тілом давила землю.

Полонина! Він вже стояв на ній, на сій високій луці, вкритій густою травою. Блакитне море збурених гір обляло Івана широким колом, і здавалось, що ті безконечні сині вали таки ідуть на нього, готові впасти до ніг.

Вітер, гострий, як наточена бартка, бив йому в груди, його дихання в одно зливалось із диханням гір, і гордість обняла Іванову душу. Він хотів крикнути на всі легені, щоб луна покотилась з гори на гору, аж до крайнеба, щоб захитати море верхів, але раптом почув, що його голос пропав би у сих просторах, як комариний писк... Треба було спішити.

За горбком, у долині, де вітер не так дошкуляв, він знайшов стаю, закопчену димом. Діра у стінці для диму чорніла холодним отвором. Загороди на вівці стояли порожні, і вівчарі порались там, щоб було де ночувати при вівцях. Ватаг зайнятий був добуванням живого вогню.

Заклавши в одвірки скалку, двоє людей перетягали ремінь, від чого скалка крутилась й скрипіла.

– Слава Ісусу! — привітався Іван.

Але йому нічого не одповіли.

Так само фуркала скалка, і двоє людей, скуплені й строгі, тим самим рухом перетягали ремінь. Скалка починала куритись, і скоро маленький вогник вискочив з неї та запалав з обох кінців. Ватаг побожно підняв вогонь і встроїв в ватру, зложену коло дверей.

– Навіки слава! — обернувся він до Івана. — Тепер маєм живий вогонь, а доки ме він горіти, ні звір, ні сила нечиста не озьмєся маржини та й нас, ирцених...

І завів Івана до стаї, де од порожніх бербениць, путин та голих лавиць йшов запах пустки (Михайло Коцюбинський).

9. Прочитайте уривок із роману Мирослава Дочинця «Криничар. Діярюш найбагатшої людини Мукачівської домінії». Чи всі слова ви зрозуміли? Перевірте себе за допомогою короткого словника «Гуцульські говірки» за редакцією Я. Закревської [27] або інших лінгвістичних матеріалів з інтернету.

Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

Десь за тиждень по тому хтось уночі зішкрябав золотий покрив – і пес запістрявів, як злежаний заячий лайбик. Тоді знову придибав кривий Жига з відрятком, і знову крив кування позолотою. І втретє так було, доки не приставили до пса сторожжа. І той стелив собі на ніч солможак, а голову клав на камінну плиту, що нагрівалася за день. А в дощ натягав над псом просмолену верету і влягався під його черевом. Золото не пахло, а дощова вода кисло пахла залізом.

Мукачівські люди нараз полюбили свого боввана. І, погладжуючи його шию, потайки просили собі багатства. Вони знали, що чинять, знали, звідки в того лаби зросли.

Довго стояв той пес на Піяці, і обминала його челядь, вози і роки. Глиняні хижки довкола брала ріка, а натомість мурували кам'яниці. Ширшала і твердішала вулиця. А люди навпаки – м'якли серцями, бо замагалися, виходили з біди. Мали що продавати, мали за що й купувати. Отож і торговиську стало тісно. А відтак умер той сумноокий пан, перед яким клепає головою кожен мукачівець, виказуючи йому честь і пошанівок.

Із пса давно здерли позолоту, під ним кублилася жеброта. Позагинали вуха, відломили хвіст. Якщо бовван не іржавів, то лише через те, що дітня голими гузенятами возилася на ньому. А відтак якийсь жид купив те місце і скинув пса, переплавив його на долота. Коли вивертали плиту під ним, знайшли акацієву довбанку із заткальцем. А в ній шкіряну тайстрину із зшитком паперів. Жид з усього вмів мати хосен, він продав знахідку

графському тайникові Шолтису. А той віддарував їх учителеві-швабу Ленарту, що навчав його доньок (Мирослав Дочинець).

10. Прочитайте уривок із роману Мирослава Дочинця «Криничар. Діярюш найбагатшої людини Мукачівської домінії». Чи всі слова ви зрозуміли? Перевірте себе за допомогою короткого словника «Гуцульські говірки» за редакцією Я. Закревської [27] або інших лінгвістичних матеріалів з інтернету.

Назвіть діалектизми та їхні літературні відповідники. Запам'ятайте їх.

Що це за дивні істоти! Самі без мислення, зате вгадують мислі твої. Безсловесні, а розуміють тебе з півслова, з півзвука чи навіть з погляду. За подихом твоїм, за запахом шкіри чують стрій твоєї душі, здогадуються про кожен твій крок. То не ми доглядаємо їх, вони стережуть наше життя. Вірний пес відчуває люблячого хазяїна за десятки верст, не їсть і не спить, коли не їсться й не спиться тому. Я не раз підмічав, як мій пес позіхає, коли позіхаю я, і сміється, коли погідно мені на серці.

Коли вже я торкнув цю явність, мушу коротко згадати про свого знайомого рибаря. Головно не стільки про нього, як про його пса. Отроком він купався в річці й зогледів, як з мосту хтось шупнув у воду грудку дрібних щенят. Доки Іванцьо, так його кликали, добіг до того місця, живим лишалось лише одне. Іванцьо песика вигодував із заячої лапки, мачав її в молоко і давав йому ссати. Всі довкола кляли нового пожильця. Хлопчище ховав його в корчах, крадькома тягав їдло, потрошив пташині гнізда. Помалу Дунчі виріс у грубого й хмурого вовчака. На чужака голос йому не треба було подавати, доста вицірити ікла і тріпнути лабою – аж порох курився! Затем з якою ласкавістю горнувся він до своїх, а про Іванця й казати нема що. Той наймитував у пана на дроварні, і пес щодня його проводжав на роботу і до вечора вірно чекав під деревом. Борони Боже комусь гримнути на хлопця – нараз чулося грізне гарчання. А ввечері вони ладком вертали домів.

Коли Іванця послали на румунський бік у хащу, Дунчі два тижні не підходив до миски з помями. Лежав у лопухах і ні до кого не обзивався.

Гадали, що здохне. І от прийшов чужий чоловік, став коло воріт. Дунчі скочив на нього і видер з рук тайстру, став колошматити пожитки, аж поки не вхопив Іванцеву хустинку з грошима для матері. Ледве видерли в нього з писка. А корм так і не брав ні від кого з рук, добував живу потраву в полях, хапав рибу на мілководді. Геть задичавів.

Іванцьові в лісі ногу перебило – та й по заробках. Шкутильгав із псом по берегах і призвичаївся до риболовлі. Мати знала: якщо Дунчі, що дрімав під горіхом, схоплювався до ворітниці, – можна класти в піч горнець, скоро син наспіє. Дунчі чув його за версту. Ще більша дивина чекала їх перегодом (Мирослав Дочинець).

Висновки до розділу 2

1. Вправи різних рівнів стануть у пригоді всім, хто прагне сформувати й у подальшому вдосконалити лексичну, лінгвокраїнознавчу й комунікативну компетентності здобувачів, занурити їх у пошуково-дослідницький простір, прищепити любов до мови країни, де здобувають відповідну кваліфікацію у виші.

2. Запропоновані завдання врізноманітнять дидактичний матеріал викладача-словесника, підвищать мотивацію іноземних здобувачів до студіювання української мови як іноземної, створять сприятливу психологічну атмосферу в освітньому просторі.

3. Система вправ сприяє опануванню української діалектної лексики й водночас розвитку творчих здібностей студентів-іноземців.

4. Творчі вправи, зокрема ті, які передбачають елементи лінгвістичного аналізу діалектних текстів, спираються на базові знання не лише лексики, а й фонетики та граматики української мови. Здобувачі мають змогу порівняти особливості діалектної та літературної мов, що створює умови для поглиблення знань про деякі мовні рівні.

5. Завдання різного ступеня складності можна створювати на базі

«Атласу української мови», збірників українських говіркових текстів («Говірки Західної Полтавщини», «Говірки Східної Слобожанщини», «Волинські говірки Хмельниччини», «Скарби українських говорів: тексти про борщ» та ін.), діалектних словників («Словник західнополіських говірок» Г. Аркушина, «Словник полтавських говорів» В. Ващенко, «Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок» Г. Гримашевич, короткий словник «Гуцульські говірки» за редакцією Я. Закревської, Ю. Каліщук «Метеорологічна, астрономічна та календарно-часова лексика східностепових говірок», «Лексикон львівський: поважно і на жарт», «Словник поліських говорів» П. Лисенка, «Словник бойківських говірок» М. Онишкевича, «Короткий словник лемківських говірок» П. Пиртея, «Словник буковинських говірок» за загальною редакцією Н. Гуйванюк, «Словник українських говорів Одещини» за редакцією О. Бондаря, «Словник українських східнослобожанських говірок», етнолінгвістичний словник «Гуцульська міфологія» Н. Хобзей, «Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини» В. Чабаненка та ін.), наукових статей (наприклад, І. Матвіяса), відеоматеріалів з інтернету («“До фраса!” – закарпатський діалект», «Львівський діалект – гвара»), художніх текстів тощо.

6. Лінгвокраїнознавчий коментар перед роботою над ілюстративним матеріалом (найчастіше діалектними зв'язними й художніми текстами) суттєво допомагає подолати труднощі лінгвокраїнознавчого характеру, поповнити або скоригувати країнознавчі знання здобувачів-інофонів.

ВИСНОВКИ

Здійснений аналіз особливостей методики вивчення діалектної лексики як сегмента українського словникового складу мови в іншомовній аудиторії вишу дозволила зробити такі висновки:

1. Формування лексичної компетентності здобувачів як однієї з найважливіших умов засвоєння іноземної мови починають із вивчення слова як основної одиниці мови.

2. Лексичну компетентність визначають як важливий елемент навчання української мови як іноземної (саме рівень лексикону особистості й уміння ним користуватися окреслює здатність студента-інофона до комунікації).

3. Лексика є важливим компонентом змісту навчання української мови як іноземної, а формування лексичної компетентності – головна мета роботи з лексичним матеріалом.

4. Інтерактивне навчання – ефективний спосіб підвищення якості навчання (цей тип роботи сприяє розвитку творчого мислення, формуванню професійної компетентності студентів).

5. Навчання лексики повинно базуватися на комунікативному принципі: нові слова вводять не ізольовано, а лише в межах речень, монологів, діалогів, полілогів, різноманітних текстів і ситуацій спілкування.

6. Опанування будь-якого словникового шару є ефективним за умови, якщо враховано взаємозв'язок лексики з граматикою і фонетикою (формування лексикону особистості обов'язково передбачає «шліфування» граматичних структур і вимови, що сприяє цілісності мовленнєвих навичок.

7. Здобувачам-початківцям важливо дотримуватися на початковому етапі поступового переходу від рецептивних до продуктивних завдань, що забезпечує перехід лексики з пасивного до активного словника.

8. Плідне навчання лексики на початковому етапі передбачає засвоєння слів у системі мови й у реальних ситуаціях спілкування (засвідчено поєднання когнітивного й комунікативного підходів).

9. Ґрунтовно продумана система завдань забезпечує не лише запам'ятовування нових слів, а і їх систематичне вживання в усіх видах комунікативної діяльності.

10. Мотивація студентів до опанування української значною мірою залежить як від мовного середовища, так і мови викладання фахових дисциплін, що варто враховувати під час розроблення курсу для іншомовної аудиторії. Вагомою є можливість реального використання української мови в академічній і позаакадемічній царинах.

11. У методиці навчання української мови іноземців класичними стали сьогодні лінгвістичні ігри, які розвивають пізнавальний інтерес, активізують розумову діяльність, стимулюють спостережливість, сприяють зіставленню окремих фактів тощо.

12. Під час навчання здобувачів-іноземців доцільно використовувати схеми лінгвокультурологічного та лінгводидактичного аналізу художнього тексту. Окреслено такі етапи лінгводидактичного аналізу художнього тексту для роботи в іншомовній аудиторії:

- добір і адаптація;
- лінгвокраїнознавчий аналіз;
- лексико-тематичний аналіз;
- граматичний аналіз;
- стилістичний аналіз;
- аналіз комунікативного потенціалу художнього тексту.

13. Важливим є процес розвитку полікультурної компетентності, під час якого рекомендовано дотримуватися таких критеріїв відбору текстів, як автентичність, різноманітність типів та жанрів, тематичність, актуальність, відповідність рівню засвоених знань студентів, відповідність культурним особливостям представників різних народів.

14. Завдання методики української мови як іноземної передбачають навчання мовних елементів і структур, формування мовленнєвих навичок та вмінь, розвиток мовної особистості й підготовку до спілкування в різних

галузях.

15. Практичні завдання різного ступеня складності можна створювати на базі «Атласу української мови», збірників українських говіркових текстів із різних регіонів (наприклад, «Скарби українських говорів: тексти про борщ»), діалектних словників («Словник західнополіських говірок» Г. Аркушина, «Словник полтавських говорів» В. Ващенко, словник Ю. Каліщук «Метеорологічна, астрономічна та календарно-часова лексика східностепових говірок», «Лексикон львівський: поважно і на жарт» та ін.), наукових статей, відеоматеріалів діалектологічної проблематики з інтернету, текстів художніх творів тощо.

16. Вправи різних рівнів допоможуть сформувати й надалі вдосконалити низку компетентностей (лексичну, лінгвокраїнознавчу й комунікативну), занурити молодих дослідників у науковий простір, прищепити любов до мови країни, де здобувають відповідну кваліфікацію в закладі вищої освіти.

17. Розроблена система вправ урізноманітнює дидактичний матеріал викладача, підвищує мотивацію здобувачів-іноземців до опанування української мови як іноземної, сприяє ефективному засвоєнню української діалектної лексики й водночас розвитку творчих здібностей студентів – гостей нашої держави.

18. Найбільш ефективний засіб навчання – використання мультимедійних технологій (аудіо- чи відеоунаочнення застосування певного комунікативного компонента значно допомагає досягти високого ступеня правильного сприйняття матеріалу).

19. Чільне місце серед різноманітних методів та прийомів навчання посідають інтерактивні методи викладання, бо істотно підвищують результативність процесу засвоєння матеріалу.

20. Робота з текстами демонструє збагачення лексичного запасу здобувачів, вироблення вмінь користуватися словниками різних типів (зокрема тлумачними, діалектними), а також розширення лінгвістичного

кругозору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. Вид. 2-ге, переробл., випр. і доп. Луцьк, 2016. 648 с. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Slivn_zahid_gov.pdf (дата звернення: 12.10.2025).
2. Азарова Л. Є., Зозуля І. Є., Солодар Л. В. Українська мова для слухачів-іноземців підготовчого відділення : збірник вправ і завдань : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2010. 121 с.
3. Алексеенко Т. М., Кушнір І. М. Застосування технології «обернений клас» у навчанні української мови як іноземної. *International scientific and practical conference «Philological sciences, intercultural communication and translation studies: theoretical and practical aspects»* : conference proceedings, February 26–27, 2021. Venice : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2021. С. 129–132. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/106/2927/6213-1> (дата звернення: 12.10.2025).
4. Антонів О. Українська пісня як об'єкт вивчення в іншомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*: зб. наук. пр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2009. Вип. 4. С. 206–211.
5. Антонів О., Смерека А. Телефонна розмова як навчальний матеріал для вивчення діалогічного мовлення в іншомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. пр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2013. Вип. 8. С. 246–254.
6. Антонів О., Фарина Н. Історичний роман Ліни Костенко «Маруся Чурай» як об'єкт вивчення в іншомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. пр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2013. Вип. 8. С. 209–216.

7. Атлас української мови : у 3 т. / ред. кол.: І. Г. Матвіяс (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1984. Т. 1 : Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі. 498 с., карти. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002501> (дата звернення: 12.10.2025).

8. Атлас української мови : у 3 т. / ред. кол.: І. Г. Матвіяс (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1988. Т. 2 : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. 520 с., карти. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002502> (дата звернення: 12.10.2025).

9. Атлас української мови : у 3 т. / ред. кол.: І. Г. Матвіяс (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2001. Т. 3 : Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі. 267 с., карти. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002101> (дата звернення: 12.10.2025).

10. Бадєєва Л. І. Інтерактивні методи викладання української мови як іноземної у технічному університеті. *Інноваційні ініціативи організації навчання іноземних здобувачів вищої освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : Видавництво ХНУМГ імені О. М. Бекетова, 2020. С. 10–14. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/_04.20.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

11. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : навч. посіб. Київ : Вища шк., 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1> (дата звернення: 15.10.2025).

12. Беценко Т. П. Використання творчих завдань під час вивчення української мови як іноземної. *Інноваційні ініціативи організації навчання іноземних здобувачів вищої освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : Видавництво ХНУМГ імені О. М. Бекетова, 2020. С. 14–16. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/_04.20.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

13. Беценко Т. П. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту

як інноваційний різновид креативно-пізнавальних завдань, рекомендованих у процесі вивчення української мови як іноземної. *Інноваційні ініціативи організації навчання іноземних здобувачів вищої освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : Видавництво ХНУМГ імені О. М. Бекетова, 2020. С. 17–21. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/_04.20.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

14. Бук С. Лінгводидактичний потенціал корпусу текстів Івана Франка у викладанні української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. пр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. Вип. 5. С. 70–74.

15. Буракова К. В. Аналіз вагомих складових адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України на початковому етапі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 7 (194). С. 48–53.

16. Вакуленко К. Р. Застосування інтерактивних методів навчання під час вивчення української мови з іноземними студентами. *Інноваційні ініціативи організації навчання іноземних здобувачів вищої освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : Видавництво ХНУМГ імені О. М. Бекетова, 2020. С. 24–26. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/_04.20.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

17. Вальченко І. В., Прилуцька Я. М. Ласкаво просимо! : навч. посіб. з української мови для іноз. студ. : у 2-х ч. Ч. 1. Харків : ХНАМГ, 2011. 386 с.

18. Вальченко І. В., Прилуцька Я. М. Ласкаво просимо! : навч. посіб. з української мови для іноз. студ. : у 2-х ч. Ч. 2. Харків : ХНАМГ, 2011. 305 с.

19. Ващенко В. С. Словник полтавських говорів. Харків : Вид-во Харк. ун-ту, 1960. Вип. 1. 107 с. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-avtoram/avtory-ch/12812-slovar-poltavskikh-govorov> (дата звернення: 15.10.2025).

20. Вінницька В. М., Головяшина Л. С., Плющ Н. П. Українська мова

як іноземна (початковий рівень): підруч. Київ: Вид-во «Київський університет», 2002. 379 с.

21. Волинські говірки Хмельниччини. Збірник діалектних текстів: навч.-метод. посіб. / упоряд.: Н. Д. Коваленко, Б. О. Коваленко. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Рута», 2019. 344 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2141> (дата звернення: 15.10.2025).

22. Гмиря Л. В. Методика викладання української мови як іноземної: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2023. 40 с. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/5126/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%83%D0%BA%D1%80.%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D1%8F%D0%BA%20%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D1%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 15.10.2025).

23. Говірки Західної Полтавщини: збірник діалектних текстів / упоряд.: Г. І. Мартинова. Черкаси, 2012. 154 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Martynova_Hanna/Hovirky_zakhidnoi_Poltavschyny_Zbirnyk_dialektykh_tekstiv/ (дата звернення: 15.10.2025).

24. Говірки Східної Слобожанщини: збірник діалектних текстів: навч. посіб. / упоряд. В. В. Лєснова; за заг. ред. П. Ю. Гриценка; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 304 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Liesnova_Valentyna/Hovirky_Skhidnoi_Slobozhanschyny_zbirnyk_dialektykh_tekstiv.pdf? (дата звернення: 15.10.2025).

25. Горошкіна О. М. Методика навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах III-го ступеня природничо-математичного профілю: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2005. 39 с.

26. Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. Житомир : Північноукраїнський діалектол. центр Житомирського держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2002. 184 с.

27. Гуцульські говірки : короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002019> (дата звернення: 15.10.2025).

28. Даниленко Л. В. Мотивація іноземних студентів до вивчення української мови в умовах зросійщеного мовного середовища (на прикладі груп індійських студентів англomовної форми навчання). *Актуальні проблеми викладання української мови як іноземної* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 квітня 2019 р.). Біла Церква : Білоцерківський НАУ, 2019. С. 17–19. URL: https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/tezy/zbirnik_tez_aktual_prob_lem_viklad_ukr_movi_uak_inozem.pdf (дата звернення: 12.10.2025).

29. Дворянкін В. О. Відображення любові до землі як ментальної риси українців у східностеповому говірковому тексті. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Філологічні науки*. Кропивницький : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 4 (211). С. 35–41. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/569> (дата звернення: 12.10.2025).

30. Дворянкін В. О. Особливості роботи з новітніми словниками української мови в закладі вищої освіти. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)* : журнал. Київ, 2025. Вип. 1 (47) 2025. С. 418–428. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1\(47\)-418-428](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1(47)-418-428) (дата звернення: 12.10.2025).

31. Дирда І. А. Розвиток полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2019. 253 с. URL:

<https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27671/1/dis%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B4%D0%B0.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

32. «До фраса!» – закарпатський діалект. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Eo1OwbnQiKY> (дата звернення: 12.10.2025).

33. Єщенко Н. Методика навчання лексики та граматики української мови в іншомовній аудиторії : навч.-метод. посіб. Київ, 2023. 243 с. URL: <https://cutt.ly/1wJkl4kV> (дата звернення: 12.10.2025).

34. Каліщук Ю. Метеорологічна, астрономічна та календарно-часова лексика східностепових говірок : словник / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 268 с.

35. Кісіль Л. М. Особливості навчання українського професійного мовлення студентів-іноземців в умовах білінгвізму. Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. Харків, 2016. Вип. 53. С. 185–191. URL: <https://files.core.ac.uk/download/pdf/144785423.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

36. Костюшко В. І. Лінгвістичні основи формування в іноземних студентів лексикологічної компетентності у процесі навчання української мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2018. Вип. 61. С. 147–151. URL: <https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/61-2018/38.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

37. Кочан І. Становлення і розвиток методики викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української як іноземної*. Вип. 7. Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2012. С. 17–23.

38. Кудіна Т. М. Українська мова як іноземна (початковий курс) : підруч. Київ : Вид-во Національного пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2009. 334 с.

39. Кудіна Т. М. Формування лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень : дис. ... канд. пед. наук :

13.00.02. Київ, 2013. 243 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/42725> (дата звернення: 12.10.2025).

40. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. 672 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Khobzei_Natalia/Leksykon_lvivskyi_povazhno_i_na_zhart/ (дата звернення: 12.10.2025).

41. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ : Наук. думка, 1974. 260 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001830> (дата звернення: 12.10.2025).

42. Ліпатова М. В. До питання навчання лексики української мови студентів-іноземців на початковому етапі. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Кропивницький, 2020. Вип. 188. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-188-179-183> (дата звернення: 12.10.2025).

43. Львівський діалект – гвара. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=T0VmDq53rp8> (дата звернення: 12.10.2025).

44. Матвієнко Т. І. Сучасні методи у вивченні української мови як іноземної у ЗВО. *International scientific and practical conference «Philological sciences, intercultural communication and translation studies: theoretical and practical aspects»* : conference proceedings, February 26–27, 2021. Venice : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2021. С. 35–39. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/106/2846/6132-1> (дата звернення: 12.10.2025).

45. Матвіяс І. Відображення особливостей говорів у мові української художньої літератури. *Мовознавство*. 2008. № 6. С. 3–12. URL: <https://movoznavstvo.org.ua/component/attachments/download/457.html> (дата звернення: 12.10.2025).

46. Матвіяс І. Відображення середньонадніпрянського говору в мові творів Івана Нечуя-Левицького. *Українська мова*. 2007. № 4. С. 33–41.

47. Матвіяс І. Г. Діалектна основа мови в творах Івана Франка. *Мовознавство*. 2003. № 1. С. 11–16.
48. Матвіяс І. Г. Діалектна основа української літературної мови. *Мовознавство*. 2007. № 6. С. 26–36.
49. Матвіяс І. Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 3–9.
50. Матвіяс І. Говіркові риси в мові творів Ольги Кобилянської. *Українська мова*. 2010. № 1. С. 32–38. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/48212e68-b9c8-473a-885c-ecc60999e8ee/content> (дата звернення: 12.10.2025).
51. Матвіяс І. Діалектна основа мови в творах Пантелеймона Куліша. *Українська мова*. 2008. № 1. С. 95–99.
52. Матвіяс І. Діалектна основа української літературної мови в першій половині XIX століття. *Українська мова*. 2003. № 2. С. 35–46.
53. Матвіяс І. Регіональні риси в мові творів Павла Грабовського. *Українська мова*. 2014. № 2. С. 46–50. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Ukrm_2014_2_6.pdf (дата звернення: 12.10.2025).
54. Матвіяс І. Роль говорів у мовотворчості Бориса Грінченка. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 10–16. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/29ff2cb1-51fd-4d92-bc7a-2dcaa26b8352/content> (дата звернення: 12.10.2025).
55. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підруч. для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька [та ін.] ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
56. Методика навчання іноземних мов у закладах вищої освіти : колект. монографія / В. Шовковий, І. Валентон, Т. Дружченко [та ін.] ; за заг. ред. В. Шовкового. Київ : Лів-принт, 2021. 292 с.
57. Михно Л. П. Завдання для самостійного виконання з елементами

інноваційності, рекомендовані у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням іноземними студентами. *Інноваційні ініціативи організації навчання іноземних здобувачів вищої освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : Видавництво ХНУМГ імені О. М. Бекетова, 2020. С. 88–90. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/_04.20.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

58. Мірошніченко О. С. Методика використання словотвірного компонента в навчанні професійно орієнтованої лексики іноземних здобувачів вищої медичної освіти : дис. ... д-ра філос : 011. Київ, 2025. 300 с. URL: <http://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/15491/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%20%D0%9C%D1%96%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%A1.%.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

59. Моргунова Н. С. Інформаційно-комунікаційні технології у викладанні української мови як іноземної. *Інноваційні ініціативи організації навчання іноземних здобувачів вищої освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : Видавництво ХНУМГ імені О. М. Бекетова, 2020. С. 91–94. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/_04.20.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

60. Назаревич Л. Т., Гавдида Н. І. Практикум з української мови як іноземної : навч. посіб. для студ. III–IV курсів. Тернопіль : В-во ТНТУ імені Івана Пулюя, 2016. 175 с.

61. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців : монографія. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/f1f7438f-1163-43f0-a83d->

[0575307b5725/content](https://doi.org/10.575307b5725/content) (дата звернення: 02.11.2025).

62. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. Київ : Наук. думка, 1984. Ч. 1. 495 с. ; Ч. 2. 515 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002754>; <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002746> (дата звернення: 12.10.2025).

63. Павленко О. М. Методика пропедевтичного навчання української мови іноземних слухачів у закладах вищої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2019. 360 с. URL: <https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2019/pavlenko/dis.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

64. Пальчикова О. О. Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.02. Кривий Ріг, 2016. 255 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/401?mode=full> (дата звернення: 12.10.2025).

65. Пентиліук М. І. Основні аспекти навчання рідної мови. *Початкова школа*. 1997. № 4. С. 10–12.

66. Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок / упорядкування й підготовка до друку Є. Д. Турчин. Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. 364 с. URL: https://lemko.org/pdf/pyrtej_slovnyk.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

67. Світлик М. Д. Ігрові вправи та рольові ігри – ефективні методи викладання української мови як іноземної. *Актуальні проблеми викладання української мови як іноземної* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 квітня 2019 р.). Біла Церква : Білоцерківський НАУ, 2019. С. 64–67. URL: https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/tezy/zbirnik_tez_aktual_problem_vi_klad_ukr_movi_uak_inozem.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

68. Скарби українських говорів: тексти про борщ / відп. ред. Н. Хібеба, В. Леснова ; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2019. 320 с. (Серія «Діалектологічна скриня»). URL: <https://www.inst->

ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=775 (дата звернення: 02.11.2025).

69. Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с. URL: <https://archive.org/details/bukov2005> (дата звернення: 02.11.2025).

70. Словник українських говорів Одещини / за ред. О. І. Бондаря ; ОНУ імені І. І. Мечникова. Одеса : Одеський нац. ун-т, 2010. 222 с. URL: <https://www.scribd.com/document/506436964/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%8C-%D0%9E-%D0%86-%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B2-%D0%9E%D0%B4%D0%B5%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B8> (дата звернення: 02.11.2025).

71. Словник українських східнословобожанських говірок / М. О. Волошинова, К. Д. Глуховцева, В. В. Лєснова, І. О. Ніколаєнко, Т. П. Терновська, В. Д. Ужченко ; за заг. ред. К. Д. Глуховцевої та В. В. Лєснової. Вид. друге, зі змін. й допов. Київ : Талком, 2021. 407 с. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8840/2021%20slownik.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 02.11.2025).

72. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11. URL: <http://www.inmo.org.ua/sum.html> (дата звернення: 15.10.2025).

73. Словник української мови : у 20 т. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ : Наук. думка, 2010– . Т. 1–15. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 15.10.2025).

74. Сціра М. А. Мультимедійні технології в навчанні фразеологізмів у курсі української мови як іноземної. *Інноваційні ініціативи організації навчання іноземних здобувачів вищої освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : Видавництво ХНУМГ імені О. М. Бекетова, 2020. С. 135–139. URL:

https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/_04.20.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

75. Туркевич О. Парадигма терміна «текст» у методиці викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. пр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. Вип. 14. С. 140–148.

76. Туркевич О. Становлення термінолексики методики викладання української мови як іноземної (на матеріалі діаспорних навчальних посібників). *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. пр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. Вип. 5. С. 175–179.

77. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу. 6-е вид., доповн. й переробл. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. 552 с. URL: <https://archive.org/details/ugchenko> (дата звернення: 12.10.2025).

78. Українська мова для студентів-іноземців. Початковий курс : підруч. : у 2-х ч. Ч. 1. / [Н. П. Мацієвська, Л. А. Мельникова, Т. В. Поліщук та ін.] ; за ред. Н. Ф. Непийводи. Черкаси : ЧІТІ, 1998. 197 с.

79. Українська мова для студентів-іноземців. Початковий курс : підруч. : у 2-х ч. Ч. 2. / [Н. П. Мацієвська, Л. А. Мельникова, Т. В. Поліщук та ін.] ; за ред. Н. Ф. Непийводи. Черкаси : ЧІТІ, 1999. 207 с.

80. Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 3-тє вид., зі змінами і доп. Київ : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с. : іл. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts> (дата звернення: 12.10.2025).

81. Умрихіна Л. Основні принципи викладання української мови як іноземної. *Сучасна українська лінгводидактика: теорія і практика навчання мови в закладах освіти* : колективна монографія / за заг. ред. О. О. Маленко. Харків : ХНПУ – ХІФТ, 2024. С. 246–262. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/b3800012-570b-4113-bdc8-f329c896fcdf> (дата

звернення: 12.10.2025).

82. Ушакова Н. І., Дубичинський В. В., Тростинська О. М. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. Міжпредметні зв'язки* : зб. наук. пр. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. Вип. 19. С. 136–146.

83. Хобзей Н. Гуцульська міфологія : етнолінгвістичний словник. Львів, 2002. 216 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001856> (дата звернення: 02.11.2025).

84. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя, 1992. Т. 1. 324 с. ; Т. 2. 371 с. ; Т. 3. 303 с. ; Т. 4. 261 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Chabanenko_V/Slovnyk_hovirok_Nyzhnoi_Naddnprianschyny_Tom_1.pdf?PHPSESSID=t7ajh6l87d39tc9bbrc11f23t2; https://shron1.chtyvo.org.ua/Chabanenko_V/Slovnyk_hovirok_Nyzhnoi_Naddnprianschyny_Tom_2.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

85. Чабаненко В. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя, 2001. 201 с.

86. Швець Г. Д. Краєзнавчий текст у навчальній текстотечі з української мови як іноземної. *Актуальні проблеми викладання української мови як іноземної* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 квітня 2019 р.). Біла Церква : Білоцерківський НАУ, 2019. С. 78–80. URL: https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/tezy/zbirnik_tez_aktual_problem_viklad_ukr_movi_uak_inozem.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

87. Швець Г. Д. Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2021. 730 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35535/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%93.%D0%94.%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

88. Ядловська Н. Фразеологічний матеріал української мови в чужомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*: зб. наук. пр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2007. Вип. 2. С. 122–125.

89. Яніцька Н. Соматична лексика як об'єкт вивчення в іншомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*: зб. наук. пр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2008. Вип. 3. С. 211–213.